

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Jakub Šoka



**Vztahy Turecka a Sýrie 1990–
2010: Sekuritizace a desekuritizace**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. Daniel Marek Ph.D., M.A.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, dne 30. 4. 2014

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. Danielu Markovi Ph.D., M.A. za jeho ochotu, kritické připomínky a trpělivost při vedení mé práce. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Michaelovi Brtnickému za četné konzultace, které se mnou vedl a tak pomohl dát této práci podobu a hloubku, kterou má. V neposlední řadě chci poděkovat své rodině za zázemí, podporu a důvěru.

Obsah

ÚVOD	- 6 -
1 HISTORICKÉ TURECKO-SYRSKÉ VZTAHY 1923–1990	- 11 -
2 ROLE ARMÁDY A NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI V TURECKU	- 14 -
2.1 Historické příčiny vzniku vojensko-byrokratické elity jako sekuritizačního aktéra	- 14 -
2.2 Vnímání politického islámu a kurdského nacionalismu vojensko-byrokratickou elitou	- 16 -
3 KONEC STUDENÉ VÁLKY, NOVÉ ROZESTAVENÍ ŠACHOVNICE?	- 18 -
4 TURECKO-SYRSKÉ VZTAHY MEZI LETY 1990 AŽ 2000	- 24 -
4.1 Nárůst sekuritizace v Turecku a vývoj regionálního dění ovlivňující vztahy Turecka a Sýrie.....	- 24 -
4.2 Kulminace turecko-syrských sporů a vyvrcholení turecké sekuritizace	- 27 -
5 NÁSTUP BAŠÁRA ASADA A JEHO ZAHRANIČNÍ POLITIKA	- 35 -
5.1 Obtíže v zahraniční politice čekající Bašára Asada	- 35 -
5.2 Pokračování v nastolených vztazích a turecké vnímání Bašára Asada.....	- 39 -
6 DAVUTOĞLU A DOKTRÍNA „NULOVÝCH PROBLÉMŮ“	- 42 -
6.1 Strategická hloubka Turecka.....	- 42 -
6.2 Nová zahraniční politika?	- 46 -
7 PROMĚNA ROLE TURECKÉ ARMÁDY A DESEKURITIZACE V TURECKÉ POLITICE	- 48 -
7.1 Příčiny desekuritizace a oslabení postavení vojenské.....	- 48 -
7.2 Snaha armády vstoupit do politiky a následná eliminace jejího vlivu	- 50 -
8 OD NÁSTUPU AKP PO „ARABSKÉ JARO“	- 53 -
8.1 Americká invaze Iráku a její vliv na spolupráci Turecka a Sýrie	- 53 -
8.2 Změna regionu po válce v Iráku a vznik společných hrozeb	- 56 -
8.3 Období chladných vztahů v letech 2005–2006	- 58 -

8.4 Zlaté období spolupráce	- 61 -
ZÁVĚR.....	- 64 -
PRAMENY A LITERATURA	- 66 -
Prameny.....	- 66 -
Literatura	- 67 -
ABSTRAKT	- 75 -
ABSTRACT.....	- 75 -

Úvod

Téma a cíle práce

Tématem bakalářské práce jsou vztahy Turecké republiky a Syrské arabské republiky v časovém období vymezeném dvěma geopolitickými událostmi, které měly zásadní vliv na region Blízkého východu a Turecko. Jedná se o konec studené války a její regionální konsekvence na straně jedné a o proces tzv. arabského jara na straně druhé. Práce se tedy věnuje časovému úseku v rozmezí let 1990–2010. Turecko-syrské vztahy v těchto dvaceti letech prošly radikální proměnou. Zatímco v devadesátých letech dosáhly tradičně negativní vztahy obou států historicky nejkonfliktnější podoby, od roku 1998 postupné zlepšení vztahů zašlo tak daleko, že vzájemné vztahy měly být modelem pro region Blízkého východu. Tyto skutečnosti přispívají k důležitosti porozumění příčinám tohoto obratu.

Hlavním důvodem výběru tématu byla snaha vysvětlit komplexitu turecko-syrských vztahů v období po skončení studené války a analyzovat příčiny jejich kvalitativní změny. Ústředním faktorem tureckého přístupu byla problematika národní bezpečnosti a s ní spojené vnímání hrozeb. Bakalářská práce zkoumá dynamiku vztahu Turecka k Sýrii na základě přístupu sekuritizace, kdy s ohledem na míru sekuritizace turecké politiky hledá implikace pro vztah se Sýrií. Současně bakalářská práce nabízí kontextuální vhled do současné zahraniční politiky Turecka.

Práce si ověřuje následující hypotézu: *Sekuritizace turecké politiky a její důsledky byly nezbytně nutnou podmínkou konfliktních vztahů, které vyvrcholily mezi Tureckem a Sýrií v devadesátých letech a naopak proces desekuritizace představoval nezbytně nutnou podmínku pro strategickou spolupráci obou států.* Cílem práce je zkoumání vztahu mezi mírou sekuritizace turecké politiky a vzájemnými vztahy obou států. Práce se snaží odpovědět na výzkumnou otázku: Jaká je korelace mezi mírou sekuritizace a vztahem Turecka a Sýrie? Úkolem textu je hledat příčiny změny v sekuritizaci/desekuritizaci Turecka a vysvětlit implikace této změny na zahraniční politiku a konkrétně na vztahu k Sýrii. Dále je v práci nastíněn vývoj, kterým vztahy prošly a poukázat na určité periody vzájemných vztahů. Přestože se může zdát, že jak většina devadesátých let, tak i první dekáda 21. století neměly vnitřní dynamiku, rozhodně neplatí, že by se jednalo o monolitická období. Sekundárně práce vysvětluje postavení armády v Turecku a její vliv na utváření politiky. Sekundárním zájmem této práce je poskytnout vhled do nové zahraniční doktríny Turecka, o které se někdy hovoří

jako o politice nulových problémů, což není přesné, protože se jedná jen o jeden z principů této doktríny, ale jde o vžitý název.

Časově je práce vymezena, jak uvádí již název, roky 1990 a 2010. Geograficky je pak práce vymezena územím Levanty, které zahrnuje následující státy Sýrie, Izrael, Libanon a Jordánsko. Taktéž i území Palestinské samosprávy. Mimo tyto země patří do geografického vymezení i samotné Turecko, Írán a Irák včetně dnes autonomní kurdské oblasti.

Struktura práce, metodologie

Tato práce je disciplinová interpretativní studie, ve které je uplatněn sekuritizační přístup, který představila tzv. kodaňská škola. Tento přístup je aplikován na tureckou politiku v devadesátých letech a následující dekádě. Jejich použití má pomoci objasnit změny v turecko-syrských vztazích a předložit jednu interpretaci, či možný pohled na tyto vztahy. Pro zkoumání dané problematiky je využit empiricko-analytický přístup, na základě kterého, je zodpovězena výzkumná otázka.

V práci je na případ turecko-syrských vztahů aplikována koncept sekuritizace a desekuritizace pouze vycházející z tzv. kodaňské školy v čele s Barrym Buzanem, Ole Wæverem a Jaapem de Wildem. Při zkoumání této teorie autor vychází z monografie *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu* výše zmíněných autorů. Autoři zde předkládají teoretický termín sekuritizace, kterým rozšiřují škálu depolitizované a politizované téma o třetí stupeň či dimenzi. Každé veřejné téma můžeme zařadit na této škále. Téma depolitizované, pak stojí mimo stát, mimo politiku, či mimo veřejnou debatu. Naproti tomu politizované téma je již zařazené do veřejné politiky. Koncept sekuritizace byl kodaňskou školou popsán následovně: „...*téma chápáno jako existenční hrozba, jež si žádá mimořádná opatření a ospravedlňuje konání vybočující ze standartních mantinelů politických procedur.*“ (Buzan, Wæver, Wilde 2005: 35) Autoři nepředkládají definice desekuritizace, ale konstatují, že se jedná o jev opačný. Michael Williams jej definuje takto: „*Otázky bezpečnosti se přesouvají do oblasti veřejného politického diskursu a „normální“ politické debaty či adaptace.*“ (Williams 2003: 523)

Je důležité vnímat, že bezpečnost je autoreferenční, proto se z daného tématu stává skutečná hrozba, protože je takto prezentována. Z pohledu tohoto přístupu tak bezpečnost není objektivně a materiálně definovatelná. Autoři vidí proces sekuritizace v kategorii

řečových aktů, kdy „*sama diskurzivní výpověď je tímto aktem*“ (Buzan, Wæver, Wilde 2005: 37). Tato definice sekuritizace je ale metodologicky problematická, protože přehlíží objektivní kontext sekuritizace a zaměřuje se příliš úzce na řečové akty a nepostihuje sekuritizaci v celé její šíři. Práce pracuje s alternativní definicí sekuritizace: „*strategický (pragmatický) postup, který se děje v rámci a jako část uspořádání okolností, včetně kontextu...*“ (Balzacq 2005: 172). Řečový akt je tak nahrazen „*...situovanou interaktivní aktivitou...*“ (Tamtéž: 179). V této práci budou předkládány i řečové akty, ale především jako součást kontextu. Desekuritizace je v této práci chápána jako absence řečových aktů, nebo interaktivní aktivity, což vede k návratu problematiky do veřejné diskuse.

Sekuritizaci nevytváří jen sekuritizační pohyb, ale i její bezpodmínečné přijetí společností. Pro účely této práce je nutné neopomenout dělení sekuritizace na *ad hoc* sekuritizaci a institucionalizovanou sekuritizaci, jejímž vhodným příkladem je právě postavení armády v institucionálním rámci Turecka a její role v politice. Sekuritizace má dva hlavní druhy jednotek. Jedná se o referenční objekty, jež jsou ohroženy a mohou si nárokovat právo na přežití, či zachování. Naopak entita, která prohlásí referenční objekt za ohrožený, se stává aktérem sekuritizace.

Práce je celkově dělena do osmi kapitol, které zde budou uvedeny nikoliv v pořadí, v jakém jsou seřazeny, ale jejich řazení v textu je chronologické. Úvodní kapitola představí historické vztahy obou států. Následující kapitola ve stručnosti nastíní výchozí pozici Turecka a Sýrie na začátku devadesátých let. Dvě kapitoly pak chronologicky pokrývají vztahy obou států. Jedna mezi lety 1990–2000 a druhá od roku 2002 do roku 2010. Další dvě kapitoly jsou tematické a věnují se sekuritizaci, respektive desekuritizaci. Podoba tematických kapitol byla zvolena, protože je srozumitelnější vnímat tyto procesy kompaktně a v úplnosti, což poskytne lepší ilustraci této problematiky. Kapitola věnující se Bašáru Asadovi pak zasadí jeho nástup k moci do kontextu vývoje vzájemných vztahů od roku 1998 a překlene mezeru mezi lety 2000 a 2002. Tyto roky, tak nejsou zahrnuty do dvou stěžejních chronologických kapitol. Vzhledem k významu změny turecké zahraniční politiky po roce 2002 je nutné představit jejího tvůrce a jeho doktrínu.

Stav zpracování tématu

V české odborné literatuře nebylo téma turecko-syrských vztahů téměř vůbec reflektováno a neexistuje česká studie, která by se otázce turecko-syrských vztahů věnovala. Některé texty se zabývají zahraniční politikou některého z obou států, ale vzájemné vztahy pouze jsou lakonicky zmíněny. V českém prostředí vyniká sborník Lucie Tunkrové a Pavla Šaradína *Turecko a Evropská Unie: česká a turecká perspektiva*. Byť tento sborník nabízí převážně práce tureckých autorů, poskytuje dobrý vstup do problematiky Turecka, přičemž pokrývá témata společenská, kulturní i politická. *Turecká zahraniční politika a volby 2011: politika (ne)nulových problémů?* je článek Michaela Thima, který poskytuje užitečný, ale velmi stručný vhled do turecké zahraniční politiky po roce 2002.

Nepříliš pozornosti věnovala tomuto tématu i zahraniční odborná literatura, což je především dáno relativně nízkou významností turecko-syrských vztahů až do vypuknutí „arabského jara“, kdy naopak tyto vztahy vstoupily do centra pozornosti. Vedlejším faktorem může být jazyková bariéra oddělující Turecko a arabské státy. Naprostá většina arabistů nereflektuje arabsko-turecké vztahy a spíše se věnuje vztahům mezi státy Blízkého východu hovořící arabštinou. Podobně turkologové se zabývají oblastí Střední Asie a Zakavkazska, kde převládají turkické jazyky.

Přesto řada zahraničních prací zkoumá problematiku Sýrie a Turecka, byť jen menšina současně. Práce vychází převážně z anglicky psaných odborných článků z akademických periodik jako například *Journal of Palestine Studies*, *International Studies Quarterly*, *Insight Turkey*, *Middle East Quarterly*, *Insight Turkey*, *Turkish Studies*, *Middle East Journal* a dalších. Základ pro sekuritizační přístup poskytla monografie *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu* trojice autorů Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde. Za vyzdvižení stojí klíčová kniha Williama Halea *Turkish Foreign Policy since 1771*, která položila elementární podklad pro zkoumání turecké zahraniční politiky na počátku 21. století. *Rulling, but Not Governing* od Stevena Cooka je monografie, která naopak zkoumá postavení armády v turecké politice a je cenným faktografickým přínosem pro tuto práci, avšak nevyužívá sekuritizační přístup.

Z pramenů práce používá především neoficiální překlad Adanské smlouvy, která výrazně ovlivnila podobu vzájemných vztahů po roce 1998.

Valná část prací věnujících se tématu vzniká spíše bez teoretického ukotvení a soustředí se na deskripci reality. Na druhou stranu téma sekuritizace Turecka představuje dobře probádané téma, které patří do odbornosti řady tureckých akademiků, mezi kterými zaujímá

výjimečné místo Rabya Polat. Jediný průnik turecko-syrských vztahů a sekuritizace představuje článek výše zmíněné Rabya Polat a Büleнта Arase *From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran*. Podobně řada odborných textů analyzuje tureckou zahraniční politiku po roce 2002, kdy tomuto tématu se věnují i neturečtí autoři. Tato práce tak vychází z obou proudů a snaží se je vhodně kombinovat.

Další prameny a literatura jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

1 Historické turecko-syrské vztahy 1923–1990

Pro Turecko představovala Syrská arabská republika po dlouhou dobu archetyp nepřátelského státu. Kořeny sporu je možné identifikovat v roli arabského nacionalismu v rámci arabského povstání proti Osmanské říši na sklonku první světové války. Vznik samostatné Sýrie pod francouzskou mandátní správou tento stav ještě posílil. Následná modernizace (a westernizace) turecké republiky pod vedením Mustafy Kemala Atatürka¹ vedla k omezení kontaktů mezi Tureckem a Blízkým východem, stejně jako k přerušení kontinuity Osmanské říše. Ve třicátých letech dvacátého století byly syrsko-turecké vztahy negativně ovlivněny Tureckou akvizicí syrské provincie Alexandretta (Hatay), což mělo v budoucno důležité konsekvence na pozadí syrského tlaku na revizi tohoto procesu.²

Logika studené války a její bipolární charakter postavila oba státy na opačnou stranu tohoto konfliktu. Navzdory dvou krátkým obdobím (Kushner in Maoz, Ginat, Winckler 1999: 228–243), která přerušila období nepřátelství, v Sýrii od padesátých let sílily proti turecké náladě. Turecko hledalo bezpečnostní garance na Západě a tento faktor Turecko vedl ke sporu se Sýrií. Příčinou sporu byla otázka syrského členství v Bagdádském paktu a to i mobilizací vojska u společných hranic. Turecký prezident Celal Bayar dokonce pohrozil invazí, pokud by se Sýrie měla stát satelitem SSSR (Moubayed 2008: 2). Obavy, že ze Sýrie se stává komunistický stát³, vedly tak daleko, že Turecko v těchto letech jeden puč proti syrské vládě pouze tiše schválilo a druhý otevřeně podpořilo, ale oba skončí tragickým neúspěchem (Bishku 2012: 37–38).

V období šedesátých a sedmdesátých let se Ankara snažila zlepšit své vztahy s arabským světem, což zmenšilo bezprostřední hrozbu konfliktu se Sýrií. Obě strany deklarují ochotu navázat přátelské vztahy, ale i přes nárůst obchodní výměny a podpisu několika smluv vzájemné vztahy byly i nadále komplikovány (Kushner in Maoz, Ginat, Winckler 1999: 223–248). V této době Turecko také začalo s výstavbou jižního anatolského

¹ Otec Turek, česky často nepřesně překládáno jako Otec Turků.

² Francie v podstatě darovala syrskou provincii Alexandretta Turecku v očekávání spojení v nadcházející druhé světové válce více viz (Kushner in Maoz, Ginat, Winckler 1999: 228-243; Seale 1990: 24-40). Spor o Alexandrettu negativně ovlivňoval vztahy s arabskými státy, především se Sýrií. Šlo o klíčové téma panarabismu, až do vypuknutí konfliktu v Palestině, na čemž svou roli sehrál fakt, že řada klíčových postav strany Baas pocházela z této provincie, mimo jiné i Zaki al-Arsúzi (Altunışık, Tür 2006: 231). V práci je používán i termín Hatay, což je současný oficiální turecký název.

³ Jednalo se o mylný dojem způsobený jednak logikou studené války, ale taktéž fatálním nepochopením syrské reality. Pravdou ale bylo, že v této době se pokládaly základy sovětsko-syrských vztahů (Ro'i 1974: 227).

projektu (*Güneydoğu Anadolu Projesi, GAP*⁴), kdy napouštění přehrad způsobovalo výpadky v toku řeky Eufratu, což Sýrie nelibě nesla (Olson 1997: 169). Vznik Arménské tajné armády pro osvobození Arménie (ASALA)⁵, tak představuje pro Damašek kartu, kterou může využít ve vzájemných jednáních. Po vojenském převratu ze září 1980 našel Abdullah Öcalan útočiště v Damašku a Sýrie začala intenzivně podporovat Kurdskou stranu pracujících (*Partiya Karkerên Kurdistan, PKK*)⁶ a umožňovala jí používat výcvikové tábory na svém a Libanonském území. Háfiz al-Asad, dlouholetý prezident Sýrie, využíval PKK ke zlepšení své vyjednávací pozice v otázce dělby vody z Eufratu (Kanat 2012: 234). Hrozbu PKK také zvětšila irácko-iránská válka, která posilovala postavení PKK v severním Iráku. Zde vzniklo mocenské vakuum, které představovalo významné posílení kurdského nacionalismu. Ale i v iránském Kurdistanu se PKK uchytila, i když jen nakrátko, protože po uzavření příměří centrální vláda v Teheránu rychle obnovila svou nadvládu (Edwards, Hinchcliffe 2008: 78–80). Na konci osmdesátých let, tak pro Turecko PKK představuje hrozivého protivníka. Barry Rubin uvádí, že zde byla ještě další motivace pro syrskou podporu, a to destabilizace tureckých vlád a vyvážení Turecka z rovnováhy, což měla zabránit vměšování Ankary do blízkovýchodního dění (Rubin 2007: 96). Tento motiv se stal obzvláště důležitým, když v devadesátých letech po Válce v Perském zálivu situace nasvědčovala zvýšenému zapojení Turecka do regionu, čehož se Sýrie obávala a snažila se tak tomuto vývoji zabránit.

Naopak po potlačení povstání v syrském Hamá v roce 1982⁷ vůdci organizace Muslimských bratří uprchli do Turecka, kde nakonec našli azyl (Altunışık, Tür 2006: 231). Mohlo jít o odvetný krok za poskytování útočiště Öcalanovi a Sýrie zareagovala vlnou kritiky. Vážnost hrozby PKK dokládá snaha zlepšit vzájemné vztahy, kterou měl Turgot Özal, když navštívil Damašek v roce 1987 a vedl zde intenzivní jednání. Jeho návštěva skončila podepsáním dvou protokolů. První bezpečnostní protokol zavazoval obě strany k zabránění aktivit proti druhé straně, které by byly vedeny z vlastního území a zároveň umožňoval extradici osob podezřelých z „povstaleckých aktivit“ (Moubayed 2008: 2–3). V druhém protokolu se naopak Turecko zavázalo poskytovat Sýrii 500 kubických metrů vody za vteřinu. Özal sliboval, že výměnou za ukončení podpory PKK dojde k vyřešení sporu o vodu, což byl

⁴ Systém vodních děl, který měl pomoci s vývojem zaostalého jihovýchodního Turecka. Více o tomto projektu viz (GAP).

⁵ Radikální marxistická arménská organizace, která převážně v sedmdesátých letech páchala atentáty na turecké cíle. Více viz (Gunter 2007: 109–110).

⁶ Radikální marxisticko-leninská kurdská separatistická organizace více viz (BBC 2013).

⁷ Tento boj kulminoval v roce 1982 při povstání muslimských bratří ve městě Hamá, ale střet islamismu a syrského státu sahal hlouběji do minulosti, více viz (Seale 1990: 316–338).

přístup, který turečtí představitelé aplikovali i později, že vyřešení otázky dělby vody musí předcházet konec podpory PKK. Ale i nadále režim Háfize Asada podporoval PKK, útoky ze syrského území pokračovaly a taktéž Öcalan přebýval v Sýrii.

2 Role armády a národní bezpečnosti v Turecku

Pro pochopení celé šíře problému sekuritizace a desekuritizace turecké politiky je nezbytně nutné stručně poukázat na kořeny problematiky bezpečnosti, vlivu armády v politice a nastínit chápání bezpečnostních hrozeb a myšlenkový rámec vojensko-byrokratických elit. Je důležité si uvědomit, že vnímání hrozeb je zakořeněné hluboko v historii Osmanské říše.

2.1 Historické příčiny vzniku vojensko-byrokratické elity jako sekuritizačního aktéra

Drtivá většina elit Turecké republiky byla před jejím vznikem součástí buď armády Osmanské říše, nebo její byrokracie (Aydiñ 1999: 159). Tento fakt je klíčovou skutečností, která měla vliv formování role ozbrojených sil v turecké politice. Právě převážně v Evropě vzdělaná byrokraticko-vojenská elita představovala páteř moderního Turecka, která si ale zároveň nesla zkušenost úpadku, dezintegrace a zániku Osmanské říše. Hakan Yavuz hovoří o Tanzimátském komplexu (Polat in Tunkrová, Šaradín 2007: 114). Kdy se odkazuje k tanzimátským reformám, které měly skoncovat se zaostalostí říše a naopak dohnat evropské mocnosti. Jejich součástí byla i reorganizace společnosti, která vytvořila systém milletů⁸. Cílem této iniciativy bylo mimo jiné zabránit vměšování se evropských států do vnitřních záležitostí říše. Paradoxně přesně k tomuto byly zneužity. Zde leží kořeny nedůvěry k menšinám a úmyslům ostatních aktérů mezinárodních vztahů, ale i neustálé obavy o vlastní bezpečnost respektive územní celistvost. První světová válka, rozpad Osmanské říše a následná válka o nezávislost dále prohloubily tanzimátský komplex. Ztělesněním tureckých obav o záměrech cizích velmocí se stala smlouva ze Sèvres, které v první řadě předala část samotné Anatólie Řecku. Podobně nepřijatelné, ale bylo přislíbení autonomního území Kurdům a předání části severovýchodních provincií Arménii (Aydiñ 1999: 159). Zde je bezpochyby možné nalézt kořeny sekuritizace otázky menšin a jejich práv v turecké politice, protože vytváří mezi tureckou elitou představu, že cílem evropských států je oslabení Turecka, ne-li přímo jeho rozklad a to především podporou menšin s iredentistickými tendencemi.

Vliv armády byl obrovský, protože zvítězila ve válce o nezávislost a *de facto*, tak umožnila vznik moderního Turecka v podobě, jaké je známe dnes. Úzce související byla

⁸ Jednalo společenskou organizaci na základě konfesní příslušnosti.

skutečnost, že naprostá většina vedení nacionalistického hnutí, které vytvářelo Turecko, byli vojenští důstojníci, mezi nimiž výsadní postavení zaujmul Atatürk (Cook 2007: 94). Ale armáda dále měla zásadní vliv i na implementaci kemalistických reforem a v období rané republiky pronikla i do politiky. Řada důstojníků vedle vojenské služby vykonávala i administrativní práci, nebo sloužili na postech guvernérů. Taktéž armádní činitelé tvořili pětinu zástupců tureckého parlamentu, byli přítomní ve vládě a představovali jádro kemalistické Republikánské lidové strany (*Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP) (Tamtéž: 94–95). Postavení armády tak nevyplývalo z institucionálního postavení, ale především z funkcí a postů, které příslušníci ozbrojených sil drželi. Armáda tak přijala roli ochránkyně republiky a odkazu Atatürka. Tuto roli dokonce deklarovala armáda veřejně v roce 1983 (Cizre 2003: 221). Turecká vojenská a civilní byrokracie tak představují tradiční aktéry sekuritizace.

Přístup bezpečnostních složek k politice byl taktéž komplikovaný nedůvěrou vojensko-byrokratických elit v politiky, která vyplývá z obav, že politické strany nejsou oddány kemalismu a modernizaci, proto měla být sekuritizace nástroj udržení moci a vlivu (Polat in Tunkrová, Šaradín 2007: 115). Tato nedůvěra pramenila z faktu, že již osmanské vojensko-byrokratické elity věřily, že jsou výhradními aktéry zodpovědnými za ochranu státu a modernizaci, respektive provádění reforem. Kontinuita ve složení armádně-správní elity Osmanské říše a Turecké republiky tak pokládá základ pro zachování tohoto myšlenkového rámce i po roce 1923. Tato nedůvěra byla dále předávaná dalším generacím, které vstupovaly do armády, nebo státní správy. Dělo se tak prostřednictvím vzdělávacích institucí, nebo i soudní soustavy, které byly součástí tureckého establishmentu (Aras, Polat 2008a: 498). Zároveň sekulární a kemalistické elity šířily svou nedůvěru a obavy o bezpečnost státu mezi tureckou společností, prostřednictvím stejných institucí, což vytvářelo potřebnou bázi pro úspěšnou snahu sekuritizovat řadu problému, či oblastí politiky.

Vliv armády byl institucionalizován po převratu z roku 1960, kdy byla do ústavního pořádku zanesena Národní bezpečnostní rada⁹ (*Milli Güvenlik Kurulu*, MGK) (Cook 2007: 102). Cook ale nesprávně poukazuje na kořeny této instituce v Nejvyšší radě pro obranu, která byla založena již v roce 1949, ale fakticky je možné hledat kořeny již u organizace Vrchního obranného společenství, která vzniká v roce 1933. Fakticky tak po téměř celou dobu

⁹ Rada se skládá z prezidenta, premiéra, náčelníka generálního štábu, vicepremiérů, ministra spravedlnosti, ministra obrany, ministra vnitra, ministra zahraničních vztahů, velitele pozemních sil, velitele námořních sil, velitele leteckých sil a vrchního velitele četnictva.

fungování Turecké republiky armáda byla i důležitým politickým aktérem. MGK a předchozí orgány sloužily armádě jako nástroj ovlivňování exekutivy a umožňovaly generálnímu štábu účastnit se rozhodovacích procesů týkajících se nejen národní bezpečnosti. Vliv MGK byl tak velký, že Sakallioğlu hovoří o „*dvojhlavém politickém systému s civilní radou ministrů koexistující s MGK v exekutivě a systémem vojenských soudů fungujících nezávisle vedly civilních soudů*“ (Sakallioğlu 1997: 157–158). Dále byla MGK vybavena většími pravomocemi a postavením po převratu z roku 1980, což nebylo výjimečné v rámci posilování role a vlivu tureckých ozbrojených sil po tomto převratu.

2.2 Vnímání politického islámu a kurdského nacionalismu vojensko-byrokratickou elitou

Protože sekuritizace je sociálně konstruktivistický přístup je esenciální vysvětlit roli identity, jako jeden z významných faktorů související s vnímáním hrozeb. Atatürk byl přesvědčen, že za úpadek Osmanské říše byl odpovědný islám, především pak jeho vliv na politiku a společnost: Toto byl důvod za rozhodnutím vytvořit Turecko jako sekulární stát. Snaha redefinovat povahu sekularismu, nebo otevřené odmítnutí kemalismu tak představovalo ohrožení nejen postavení armády, či její moci, ale přímý útok na identitu sekulárních elit a také delegitimizaci turecké transformace. Což představuje ohrožení samotného *raison d'être* kemalistických elit, potažmo samotného státu, jak byl v roce 1923 vytvořen.

Podobně i kurdský nacionalismus nepředstavuje jen ohrožení státu a jeho integrity, ale přímé ohrožení turectví a turecké identity. Turecká nacionalita byla v návaznosti na osmanismus (viz níže) vytvořena jako pojící tmel nového státu a měla překračovat náboženské i etnické, respektive kulturní hranice. Atatürk tak definoval tureckou nacionalitu svým výrokem „*šťasten je ten, kdo se považuje za Turka*“ (Polat 2009: 129). Jako Turek se tak mohl označit kdokoli žijící na území Turecka identifikující se s tureckým státem. Pravdou ale bylo, že postupně turecký nacionalismus vykrytalizoval do podoby, kdy korespondovala turecká etnicita s národností¹⁰. Turecko je ale silně nacionální stát a nacionalismus je spjat s oficiální ideologií, charakterem státu a je přítomný v myšlení vojensko-politických elit. Odmítnutí státem definované podoby národnosti, tak představuje obdobnou hrozbu pro tureckou identitu jako islám.

¹⁰ Kurdové tak odmítali tureckou národnost, protože ji považovali za inkluzivní a vylučují kurdskou národnost. Proto se sami často označují za *Türkiyeli*, což znamená pocházející z Turecka (Polat 2008: 80).

Tento sekuritizační přístup vojenští představitelé udržovali po celé dvacáté století. Byrokraticko-vojenská elita, tak vytvořila páteř nejen CHP a Turecka, ale i sekulárního charakteru státu a byla jeho organickou součástí. Armáda tak byla politickým aktérem, ať už formálně, ale i neformálně a vstupovala do politiky relativně často a výrazně. Nejvýrazněji vstoupila do politiky v letech 1960, 1971, 1980, 1997 a 2007, kdy tyto data představují armádní převraty, kvazi-převraty, nebo alespoň o pokus o ně. V kontextu těchto informací tak není překvapivé, že dvě ústavy Turecka nadiktovali důstojníci po převratech z let 1960 a 1980. Podle některých autorů byla sekuritizace turecké politiky v devadesátých letech odrazem střetu centra a periferie Turecka (Polat 2009: 133). Politické záležitosti tak aktéři spojení s centrem tureckého státu sekuritizovali. Což byla v jistém ohledu pravda, ale zároveň je to jisté přehlédnutí některých výše nastíněných dimenzí sekuritizace.

3 Konec studené války, nové rozestavení šachovnice?

Konec studené války přináší pro oba státy významné změny. Turecko po období po kemalistickém období, kdy vědomě ignoruje region Blízkého východu a období studené války, kdy naopak Blízký východ byl brán v potaz především v rámci vztahů se Západem, nebo z hlediska ekonomických zájmů (Altunışık 2010: 1), přichází příležitost, spíše nutnost stát se nezávislým aktérem v novém mezinárodním uspořádání. Nad systémovými faktory tak začínají převládat regionální faktory, které budou diktovat zahraniční politiku Turecka (Robins in Hinnebusch, Ehteshami 2002: 331). Řada akademiků se domnívá, že konec studené války zmenšuje strategický význam Turecka pro své západní spojence a, že Turecko se ocitlo ve výrazně nestabilní regionu, což pro něj představuje novou bezpečnostní hrozbu, se kterou se musí vypořádat (Almuedo 2011: 12). A mezi nimi výsadní postavení zaujal boj s PKK, který postupně zaujal prioritní místo v domácí, ale i zahraniční politice a měl i významné dopady na ekonomiku, protože vláda musela vynakládat enormní prostředky na boj s PKK (Sayari 1997: 47).

V ještě horším postavení se ocitla Sýrie. Háfiz Asad ještě před koncem studené války velmi rychle pochopil, že nástup Michaila Gorbačova je pro Sýrii počátkem konce vztahu patron-klient¹¹, protože Moskva měla v úmyslu přestat podporovat syrskou strategii parity s Izraelem a naopak chtěla normalizovat vztahy s židovským státem (Seale 1997: 73–76). Hafiz al-Asad byl schopen režim udržet i přes pád Sovětského svazu, ale přišel o sovětskou podporu a dodávky zbraní, což představovalo těžký úder pro syrské zápolení s Izraelem.

Irácká invaze do Kuvajtu z 2. srpna 1990 silně znepokojila jak Ankaru, tak Damašek. Oba státy měly své důvody obávat se režimu Saddáma Husajna a jeho touhy po regionální dominanci, ale stejně tak se obávaly důsledků, které mělo tažení za osvobození Kuvajtu. Přesto nakonec Válka v zálivu představovala příležitost, které se Sýrie i Turecko chopily.

V okamžiku zavedení sankčního režimu proti Iráku byla Ankara sankcemi silně znepokojena a k tomuto znepokojení měla řadu důvodů, které byly především ekonomického charakteru¹². Turecké politicko-byrokratické elity tak nebyly příliš nakloněny zavedení

¹¹ Během návštěvy Háfize Asada v Moskvě údajně na Gorbačovovo popsání reformy pouze zareagoval otázkou, zda má Gorbačov v úmyslu zničit Komunistickou stranu Sovětského svazu (Seale 1997: 73).

¹² V první řadě dvě třetiny tureckého importu ropy pocházely právě z Iráku, taktéž Turecko ročně vydělalo 300 milionů dolarů za transport irácké ropy přes své území. V neposlední řadě se Irák během první války v zálivu stal hlavním exportním trhem Turecka (Hale 1992: 682).

sankcí. Jedinou výjimku představoval Turgot Özal, který měl jiný názor: *“...prezident Turgot Özal osobně volal prezidentu Bushovi 3. srpna 1990, aby navrhnul uzavření ropovodů.”* (Brown 2007: 86) Také rozhodnutí uzavřít oba ropovody a přerušit veškerý zahraniční obchod s Irákem učinil Özal bez konzultace s vládou, nebo jejím vyrozumění o svém rozhodnutí (Sayari 1992: 14).

Turgot Özal byl bezpochyby výjimečná osobnost turecké politiky osmdesátých a počátku devadesátých a jeho dominance v turecké politice osmdesátých let se projevila i zvolením prezidentem. Význam jeho zvolení byl ve dvou rovinách spojený se sekuritizací, respektive desekuritizací turecké politiky devadesátých let. V první řadě Özal byl první prezident, který nebyl vojenským důstojníkem od prezidentství Celála Bayera v roce 1960 a střídá strůjce vojenského puče z 12. září 1980. Tedy jeho zvolení je možné vidět, jako završení „návratu armády do kasáren“, kdy se turecká politika začíná opět normalizovat. Doba, po kterou vykonával úřad prezidenta, tak představovala snahu o nadvládu civilní správy věcí veřejných, nad vojenským dohledem. Právě postupné armádní opouštění politiky zanechává prostor nebo vakuum, které velmi obratně využívá Özal a v oblasti zahraničních vztahů i na úkor ministerstva zahraničních věcí. Po dobu jeho prezidentství tak došlo k desekuritizaci Turecka. Mezi faktory, které ovlivnil úspěch Özala v této otázce patřila jeho popularita, charisma a ekonomické úspěchy turecké ekonomiky. V neposlední řadě nepředstavoval Özal přímé ohrožení armády, nebo sekulárního charakteru vlády. Sice Özal nepatřil mezi součást sekulárních elit a jeho názory se od nich mnohdy lišily, ale zároveň nevycházel z politického islámu, spíše by se dal zařadit do proudu vycházejícího z konzervativní¹³ identity (Aras 2004: 22–23).

Rozpor uvnitř elit a vážnost těchto sporů dokazuje i únorová rezignace ministra zahraničních věcí Mesuta Yilmaze, který nesouhlasil s vměšováním prezidenta do zahraniční politiky a založil kolem sebe vnitrostranickou opozici. V říjnu rezignuje i ministr obrany Safa Giray taktéž z důvodů neshod s prezidentem (Altunışık 2009: 173). Opozice v rámci ANAP byla dále posílena výrazným postavením, které si ve straně udržel Özal. Přestože byl formálně donucen při nástupu do funkce prezidenta přerušit své vazby se stranou, prosadil do pozice

¹³ I Bülent Aras má obtíže definovat tuto identitu, protože se nejedná o odraz nějaké konkrétní doktríny. Nejde totiž o konzervatismus v klasickém, politickém slova smyslu. Tento proud vznikl jako reakce na rané období Turecké republiky, kdy se vymezuje proti kemalismu, ale nechtěl k němu být antitezí. Zjednodušeně by se pak dal definovat především důrazem na pluralitu, ať už politickou, nebo společenskou a tržní ekonomiku (Aras 2004: 22–24).

lídra strany i na post premiéra Yıldırima Akbuluta, který ale byl všeobecně vnímán jako figurka prezidenta a taktéž neměl žádné zkušenosti s mezinárodní politikou, což dále rozšiřovalo pole působnosti prezidenta (Hale 1992: 683).

Özal chápal vzniklou situaci nejen jako hrozbu pro Turecko, ale taktéž jako příležitost. Primárním cílem, tak bylo zajistit Turecku místo v novém mezinárodním uspořádání, obnovit geostrategický význam Turecka a zlepšit bilaterální vztahy s USA a redefinovat zahraniční politiku Turecka a jeho vztahy s Blízkým východem. S otázkou bezpečnosti souvisí i fakt, že možný konec strategické důležitosti Turecka by se neblaze podepsal na americké vojenské pomoci. Protože turecká armáda byla největším příjemcem vojenské pomoci USA hned po Izraeli a Egyptě, je jasné, že její udržení je prioritní záležitostí (Brown 2007: 94).

Özal svým aktivním přístupem k nastalé situaci taktéž zkoušel sledovat i další sekundární cíle. Především doufal, že se mu povede zvýšit objem mezinárodního obchodu s Blízkým východem, nebo zlepšení vztahů s Evropským společenstvím a přiblížení se vstupu do společenství (Sayari 1997: 46 V neposlední řadě Turecko by se mohlo přímo angažovat v dění a kontrolovat, zda nedojde k narušení územní jednoty Iráku, jejíž udržení byl dlouhodobý cíl Turecka. Jakékoliv narušení územní integrity Iráku, nebo i pouhá federalizace by výrazně ovlivnila kurdský nacionalismus i v sousedních zemích s kurdskou menšinou a vystavila by tak Turecko bezpečnostní hrozbě.

K ekonomickým obavám se ale přidávaly i bezpečnostní obavy, a to především v řadách armády. Turecké elity s koncem studené války vnímaly, že ohrožení Turecka se přesunuje ze severu na jeho jižní hranice a že po roce 1980 se rovnováha sil mezi Tureckem, Sýrií a Irákem vychyluje v neprospěch Ankary. Invaze a následná anexe potvrdily obavy z aspirace Saddáma Husajna na regionální hegemonii, což bylo pro Turecko nepřijatelné (Sayari 1992: 13). Panovala tak obava, že politické vedení může svým jednáním postavit armádu před konfrontaci, na kterou armáda není připravena a nebude schopna adekvátně zareagovat. Vedlejší faktorem také bylo panující přesvědčení, že regionální nestabilita by posílila kurdský nacionalismus. Saddám Husajn se mohl uchýlit k podpoře PKK, podobně jako obě strany v irácko-iránské válce podporovali kurdský separatismus, aby oslabili svého protivníka (Malanczuk 1991: 117). Není bez zajímavosti, že již před iráckou invazí tehdejší ministr zahraničních věcí Yılmaz označil Irák a Sýrii za primární bezpečnostní hrozby v období po skončení studené války (Brown 2007: 96).

Spory uvnitř elit o podobu zapojení Turecka vygradovaly s rezignací ministra zahraničních věcí Aliho Bozera, který nesouhlasil s Özalem, vměšováním se do fungování vlády a ministerstva zahraničních věcí, vytlačení z rozhodovacích procesů. Ještě větším překvapením byla rezignace generála Necipa Torumtaye, náčelníka generálního štábu, což byl naprosto bezprecedentní krok, který vyvolal silné znepokojení, že armáda může intervenovat, aby znovunastolila kurz, který pokládá za neohrožující Turecko a jeho zájmy. Vážnost situace vystihuje fakt, že Özal jmenoval Torumtaye, přestože armáda prosazovala jiného kandidáta (Brown 2007: 93). Přestože Torumtay lakonicky ve svém rezignačním dopise píše: „Rezignuji, protože nadále nemohu sloužit v souladu s principy, v které věřím a s mým chápáním státních záležitostí...“ (Torumtay citován in Feroz: 1993: 201), přesto nejspíše hlavní příčinou neshod byla otázka postavení prezidenta, jak naznačují paměti Torumtaye (Brown 2007: 93).

Po intenzivním leteckém bombardování začalo 24. února pozemní tažení, které rychle osvobodí Kuvajt a po 100 hodinách válka končí vyhlášením zastavení palby ze strany amerického prezidenta George H. W. Bushe. Turecko nebylo napadeno, ani se nestalo cílem odstřelování raketami SCUD, jako Saudská Arábie, nebo Izrael. Taktéž se ukázala i jeho přetrvávající relevance pro USA. Krátce po skončení války se tak zdálo, že Turecko úspěšně vstoupilo do nové epochy, ale tento pocit měl trvat jen krátce.

Sýrie velmi rychle odsoudila jednání Saddáma Husajna a volala po bezpodmínečném stažení iráckých vojsk z Kuvajtu. Háfiz Asad tuto krizi vnímal, jako bezprostřední ohrožení arabského regionálního uspořádání. Přestože v Iráku taktéž vládl baasistický režim, Háfiz Asad se rozhodl vyslat syrská vojska do Saudské Arábie, což podložil ochranou svatých míst islámu, panarabskou ideologií, také tak chtěl zamezit, aby západní vojska využila slabost arabských států a zůstaly pod záminkou ochrany i nadále v regionu. Kromě obavy z irácké hegemonie, což bylo pro Sýrii nepředstavitelné a nepřípustné, ale režim sledoval i další sekundární cíle, a to ekonomické sblížení se státy Perského zálivu, což mělo přinést investice, které syrská ekonomika potřebovala, zlepšení vztahů s evropskými státy, což by se mělo odrazit v asistenční pomoci Evropského společenství, znovuzískání podpory Sovětského svazu. V neposlední řadě také sblížení s USA v případě, že by se Sýrii povedlo přimět americkou administrativu odstranit ze seznamu států podporujících terorismus, důsledky pro Sýrii by byly významné (Lesch A. 1991: 41–43). Ale Háfiz Asad bezpochyby doufal, že by mohlo dojít ke změně režimu v Bagdádu, což vzhledem k nepřátelským vztahům, které mezi

oběma státy panovaly, tak představovalo ideální příležitost se zbavit významného regionálního, ale i ideologického rivala. Sýrie by se tak stala významným strategickým aktérem v centru regionu. Zároveň ale Sýrie podobně jako Turecko neměla zájem na dezintegraci Iráku, jeden z motivů byla vlastní bezpečnost a regionální stabilita, ale taktéž panarabská ideologie (Kushner in Maoz, Ginat, Winckler 1999: 223–248).

Poměrně rychle se ukázalo, že scénář s pádem režimu Saddáma Husajna a jeho nahrazení demokratičtější, ale stále jednotným Irákem nenastane, což bylo pro tureckou stranu nenaplnění nejlepšího možného scénáře konce konfliktu. V zemi ale propukla nezávisle na sobě dvě povstání. Nejprve šíitské na jihu země a později i kurdské na severu Iráku. Potlačené povstání Kurdů se ukázalo jako problematické pro Ankaru. Boje totiž vedly k masivnímu exodu Kurdů směrem k turecké a íránské hranici. Turecko se obávalo, že krize, která nastala, dále prohloubí domácí problémy s kurdskou menšinou a nepřímo by mohla vést k rozpadu Iráku, což bylo vnímáno jako ohrožení turecké bezpečnosti. USA nebyly příznivě nakloněny intervenci, ale rozsah humanitární katastrofy a pokrytí médií nakonec vedlo k prohlášení, že Irák musí ukončit vojenské operace nad třicátou šestou rovnoběžkou (Malanczuk 1991: 120) Postupně se tak původně britská operace „Safe Haven“ mění na Američany vedenou operaci „Provide Comfort“, která měla zastavit násilí a umožnit distribuci humanitární pomoci (Sayari 1997: 46). Turecko se aktivně účastní této operace a poskytuje i nezbytné zázemí mimo jiné i základnu Incirlik. Turecko čelilo dilematu, protože nedeklarovaným cílem iráckých Kurdů byla co největší autonomie útočišť, což bylo v rozporu s dlouhodobým cílem udržet Irák jednotný a nepodporovat ani jeho federalizaci a situace tak vytvářela zvýšený tlak na Turecko. Zvýšená medializace kurdské situace vedla ke zvýšenému zájmu o situaci Kurdů v okolních zemích. Krize také mohla sloužit jako impulz pro aktivity PKK. Hrozilo, že pokud příliv uprchlíků přejde tureckou hranici, dojde ke vzniku humanitární katastrofy přímo na území Turecka. Potenciálně by došlo k dlouhodobému problému uprchlických táborů nepodobných palestinským uprchlickým táborům. Proto prezident Özal rozhodl, že Ankara podpoří vznik *de facto* autonomních oblastí pod dohledem koaličních sil (Sayari 1992: 19). Tyto oblasti tak položily základ pro pozdější autonomii severního Iráku, což obzvlášť turecký bezpečnostní aparát vnímal jako selhání civilní politiky ohrožující tureckou bezpečnost a problém který do budoucna bude hrát svou roli v regionální nestabilitě.

Vzájemná nedůvěra Sýrie, Íránu a Turecka vedla již po Válce v zálivu k uskutečnění řady ad hoc schůzek. Tyto schůzky sloužily především jako místo pro deklaraci dobrých

úmyslů, přesto v první půli devadesátých let efektivně zabránily zapojení některého, nebo všech států do dění v poválečném Iráku (Robins 2003: 562). Závažnost konfliktu narostla až v druhé půli devadesátých let, kdy od konce války se naplno rozhořel spor, který začal po válce. Kurdské demokratická strana (KDP) a Vlastenecká unie Kurdistánu (PUK)¹⁴ nemohly shodnout v otázce vládnutí a dělby moci, což vyústilo v občanskou válku. Ta eskalovala natolik, že jednotlivé zainteresované strany se obracely s prosbou o pomoc na regionální hráče, což vedlo k zapojení Iráku, Íránu a Turecka. Z celé situace využila PKK, které tak požívala v severním Iráku mnohem větší autonomii (Martin 2000: 87). Reakcí Turecka tak bylo stupňování vlastního zapojení do probíhajícího konfliktu. Vojenské elity také podezřívaly Sýrii, že záměrně rozdmýchala spor v roce 1995, aby otestovala Turecko a jeho vliv v severním Iráku (Ankara Papers 2003: 65) Konflikt měla ukončit dohoda mezi KDP a PUK vyjednaná USA v září roku 1998. V rámci ní se KDP i PUK zavázaly neposkytovat útočiště PKK, což citelně narušilo fungování PKK v severním Iráku (Martin 2000:87).

Následný vývoj událostí ukázal, že dohoda platila pouze krátce a Ankara provedla na území severního Iráku celou řadu operací na podporu KDP, nebo zničení jednotek a pozic PUK a PKK. Tato podpora fakticky konfrontovala Ankaru s Teheránem, což vyústilo do řady vzájemných obvinění z podpory terorismu. Turecko obvinilo Írán z podpory PKK a islamistických teroristických skupin operujících v Turecku, naopak íránský režim osočoval Turecko z podpory Sazmán-e Modžáhedín-e chalq-e (Organizace lidových mudžahedínů, MEK) (Gunther 1998: 33–40). Vývoj dění v severním Iráku ovlivňoval vztahy mezi Tureckem a Sýrií, kdy během devadesátých let představoval jednu z dimenzí boje Turecka proti PKK a syrské podpoře pro tuto organizaci. Naopak po roce 2003 objekt společné turecko-syrské sekuritizace viz níže.

¹⁴ Ale do konfliktu se zapojily i ostatní menší kurdské strany.

4 Turecko-syrské vztahy mezi lety 1990 až 2000

Mohlo by se tak zdát, že spoluúčast v koalici může zlepšit vzájemné vztahy, které od roku 1989 prochází určitou kvalitativní změnou (Kushner in Maoz, Ginat, Winckler 1999: 223–248). Účast obou států v protiirácké koalici, ale nevedla k vyřešení problémů, které ovlivňovaly vzájemné vztahy a které byly v osmdesátých letech výrazně napjaté. Naopak syrské obavy z většího zapojení Turecka do regionální politiky komplikují vzájemné vztahy.

4.1 Nárůst sekuritizace v Turecku a vývoj regionálního dění ovlivňující vztahy Turecka a Sýrie

Jediným výsledkem, kterému zapojení do války v Zálivu napomohlo, tak bylo podepsání dalšího bezpečnostního protokolu v dubnu roku 1992. Jeho podepsání komentoval turecký ministr vnitra slovy, že se jedná o „nejdůležitější protokol podepsaný se Sýrií vůbec“ (Olson 1997: 170). Turečtí představitelé usilovali o sekuritizaci celého sporu, kdy v době jednání premiér Süleyman Demirel otevřeně vyhrožoval, že Turecko může bombardovat základny PKK v údolí Bikáa. Podpis dohody ale byl přijat pozitivně a i ministr obrany Nevzat Ayaz prohlásil, že „nebude potřeba bombardovat Bikáa“ (Tamtéž: 170). Později v roce 1992 na dubnovou schůzku navazuje další jednání, kdy Turecko deklarovalo, že pokud Damašek dodrží svou část dohody, tak turecká vláda zajistí syrskou potřebu vody (Ankara Papers 2003: 54). V tomto roce také vydala MGK národní bezpečnostní strategický dokument¹⁵, takzvanou „rudou knihu“, která identifikovala jako hlavní bezpečnostní hrozby separatismus a terorismus (Bilgin 2005: 187–188). Tato změna vnímání hrozeb z externích na interní by ale neměla být interpretována jako konec vnímání Sýrie jako hrozby, protože jak uvádí Mahfudh, tak Sýrie zůstala na seznamu jako hrozba až do října 2010 (Mahfudh 2012: 22). Sýrie byla i nadále nerozlučně spojena se situací v jihovýchodním Turecku a tvořila tak externí dimenzi tohoto problému. Neoznačení za primární hrozbu se také dá vysvětlit omezením syrské podpory pro PKK v období 1991 až 1993. Armáda tak sekuritizovala domácí hrozbu, kterou ale velmi obratně uměla projektovat jako externí hrozbu. Což se dělo během jednání v roce 1992, nebo později a nic nebránilo, aby Sýrii vnímala jako ohrožení pro Turecko i nadále. Teprve cesta tureckého ministra zahraničních věcí Hikmeta Çetina do Izraele v říjnu 1993

¹⁵ Dokument sestavený sekretariátem MGK, který musel být implementovaný vládou. Určoval hrozby pro národní bezpečnost a určoval bezpečnostní politiku.

narušila dobré vztahy a Sýrie reagovala na tuto návštěvu znovuobnovením podpory PKK (Ankara Papers 2003: 59).

Po smrti prezidenta Özala v roce 1993 dochází k zvrácení trendu posilování civilní kontroly nad armádou a růstu autonomie politiků. Úzce souvisela také rezignace většiny politických stran a politiků na situaci v jihovýchodním Turecku, kurdský nacionalismus, potažmo boj s PKK. Armáda využila tuto příležitost a stala se výhradním aktérem, který měl situaci řešit. Došlo k opuštění jakýchkoliv jiných nástrojů než vojenské síly k řešení těchto problémů a monopolizace postavení důstojníků v této otázce, která později vedla k odmítnutí iniciativy Strany blahobytu (*Refah Partisi*, RP) a Necmettina Erbakana a jejich odlišného přístupu (Cook 2007: 115). Alternativní přístup k problému a odlišné hodnocení hrozeb představovalo výzvu pro mocenskou pozici armády, ale i útok na identitu jako politického aktéra.

Blízkovýchodní mírový proces byl hlavním faktorem, který limitoval podporu pro PKK, protože pokud by se Háfizu Asadovi podařilo uzavřít mírovou smlouvu s Izraelem a odstranit Sýrii ze seznamu států podporujících terorismus, pak by se stala klíčovým aktérem Levanty a okolí. V této roli by pak syrský režim nemohl ohrožovat region podporou pro PKK, která proto přestala být důležitým aktivem a úměrně tomu klesla syrská podpora. Proto ještě před koncem roku 1993 podepsaly Turecko a Sýrie další bezpečnostní protokol a ministr Násir Kaddur otevřeně označil PKK za teroristickou organizaci (Olson 1997: 170).

Koncem roku 1994 a počátkem následujícího roku došlo k dalšímu období *détente*. Syrská strana byla motivována především ekonomicky a deklarovala zájem snížit syrský deficit obchodu, což Turecko uvítalo. Ankara věděla, že v případě překonání problémů dělby vody a podpory PKK by se mohly oba státy podílet na poválečné rekonstrukci regionu, což by byla ekonomicky význačná příležitost pro turecký stavební průmysl, ale pokud by se spory nepovedlo vyřešit, pak by z rekonstrukce těžil Západ (Olson 1997: 173). Ale ofenzíva, o kterou se pokusila PKK v provincii Hatay, představovala ohrožení pro integritu Turecka a turecký bezpečnostní aparát tento útok vnímal jako útok vyvolaný Sýrií. Což je pochopitelné vzhledem k faktu, že Sýrie si stále nárokovala právo na tuto provincii.

Sýrie se uchýlila ke strategii vyrovnání moci Turecka vybudováním, či posilováním spojení s Iránem, Arménií a Řeckem. Především podepsání smlouvy s Řeckem v roce 1995, která umožňovala Řecku v případě války využívat syrské letecké základny, tak

představuje bezprostřední bezpečnostní hrozbu, obzvláště když vezmeme v potaz, že již v následujícím roce stojí Turecko a Řecko na pokraji války (Kanat 2012: 234). Stejně tak ale byly vypjaté vztahy s Arménií kvůli otázce arménské genocidy, ale i konfliktem Ázerbájdžánu a Arménie o Náhorní Karabach.

Turecko na sílící pocit obklíčení nepřátelskými státy reagovalo hledáním spojenece v regionu. Izrael představoval ideálního partnera z řady důvodů a zároveň měl vlastní motivaci vstoupit do spojeneckého svazku a oba státy stvrdily vztahy podpisem smlouvy 23. února 1996 (Jung, Piccoli 2000: 95–96). Od této chvíle naopak Sýrie čelí pocitu obklíčení, protože Izrael byl v Sýrii považován za úhlavního nepřítele a vztahy s Tureckem byly napjaté. Možnost, že oba státy budou spolupracovat a ohrožovat syrské zájmy tak představuje hrozbu, kterou Háfíz Asad nebral na lehkou váhu. Scénář, ve kterém by vypukly boje na severní i jižní hranici, znamenal přímé ohrožení režimu.

Turecko bylo silně zaskočeno, když se otázka dělby moci stala součástí agendy v rámci arabsko-izraelských mírových rozhovorů, protože se mohlo stát, že otázka dělby moci proběhne bez možnosti Turecka ovlivnit tuto problematiku. Taktéž vyhlídka, že by Sýrie a Izrael uzavřely mír, byla přijímána negativně, protože normalizace izraelsko-syrských vztahů by efektivně dekonstruovala spojenectví s Izraelem a následně by Sýrie mohla věnovat maximální úsilí podpoře PKK a přesunout své jednotky z Golanských výšin na severní hranici (Altunışık, Tür 2006: 236). Podobně jako v případě otázky dělby vody, ve které Sýrie docílila vznesení požadavku na spravedlivější dělbu vody Radou pro spolupráci arabských států v Zálivu (Gulf Cooperation Council, GCC), přenesla Sýrie problematiku strategické partnerství Turecka a Izraele na mezinárodní úroveň. Damašek především usiloval o izolaci Turecka mezi arabskými státy a pokusil se docílit kritiky Turecka na půdě Ligy arabských států (*League of Arab States, LAS*) a Organizace islámské spolupráce (*Organisation of Islamic Cooperation, OIC*) (Kanat 2012: 237–238). Důkazem, že Sýrie se cítila ohrožena a turecko-izraelské partnerství brala vážně, byl výrok syrského viceprezidenta Abd al-Kalima Khaddama: „(turecko-izraelské spojenectví je pozn. autora) *největší hrozbou Arabům od roku 1948*“ (Abd Al-Kalim Khaddam citován in Inbar 2001: 54).

V průběhu devadesátých let turečtí představitelé, především zástupci armády, byli dlouhodobě odhodlaní přijmout tvrdý postoj k Sýrii. Turecké elity byly přesvědčeny, že Sýrie využívá PKK jako nástroj pro dosažení ústupků v otázce dělby vody. Tento názor reflektoval výrok Denize Baykal: „*některé okruhy lidí mohou tvrdit, že (Sýřané pozn. autora) potřebují*

více vody, aby si mohli smýt z rukou krev“ (Baykal citován in Sayari 1997: 49). Aby Turecko mohlo přijmout tvrdý postoj k syrské podpoře pro PKK, muselo nejprve dosáhnout oddělení obou problémů, což se nakonec podařilo, ale po skončení studené války potřebovala Turecká armáda modernizovat vojenskou techniku a nemohla si dovolit vést otevřenou válku proti Sýrii. Tato situace tak umožňovala Hafizu Asadovi nízkonákladovou strategii k vytváření nátlaku na konvenčně silnější Turecko (Altunışık, Tür 2006: 237). Po uzavření smluv o modernizaci turecké armády s Izraelem, ale fragmentace parlamentu a období slabých vlád limitovaly politickou vůli k tvrdému postupu, protože alespoň část elit měla obavy z nárůstu protitureckého citění v regionu a dopadu vojenské akce na probíhající arabsko-izraelské mírové rozhovory. Jejich ohrožení by mělo výrazný negativní dopad na turecko-americké vztahy, protože celé rozhovory probíhaly pod patronací USA.

4.2 Kulminace turecko-syrských sporů a vyvrcholení turecké sekuritizace

Přesto v roce 1996 turecký diskurs začal být více asertivní, především Turecko obvinilo Sýrii z agrese a prohlásilo, že si nárokuje uplatnit článek 51 Charty OSN. Začátkem roku tehdejší ministr zahraničních věcí Deniz Baykal dokonce zaslal do Damašku memorandum, které požadovalo zastavení podpory, jinak si Turecko vyhrazovalo právo reagovat způsobem, který bude přiměřený (Bishku 2012: 25). Protože Ankara zdůraznila, že vztahy nebudou normalizovány bez ukončení podpory pro PKK a Sýrie nereagovala, došlo k přerušení veškerých oficiálních vztahů (Aras 2004: 94). V květnu tohoto roku došlo k také k atentátu na samotného Háfize Asada a několika bombovým atentátům v Damašku, které zasáhly především kanceláře PKK. Na těchto akcích se měli podílet Turkmeni a hovořilo se i o podpoře Národní zpravodajské organizace (*Milli İstihbarat Teşkilatı*, MIT) (Olson 1997: 182). Dalo by se spekulovat, že tyto útoky byly snahou destabilizovat syrský režim¹⁶. Mohlo se jednat o odezvu na povolení k útokům PKK z území Sýrie a snahu PKK přenést boj i do provincie Hatay.

Vládní rošáda v létě roku 1996 vynesla do premiérského křesla Necmettina Erbakana¹⁷ (Kepel 2002: 342). Erbakan zvolil naprosto odlišný přístup k celé krizi, což nebylo překvapivé, protože již před nástupem do funkce prohlašoval, že Sýrie nepodporuje PKK a že se jedná o propagandu Západu, která má poškodit turecko-syrské vztahy (Olson 1997: 183).

¹⁶ Olson uvádí, že se mohlo jednat i o americký nátlak na Sýrii, aby přistoupila k ústupkům v rámci mírových rozhovorů (Olson 1997: 183).

¹⁷ Více k historii a proměnám tureckého politického islamismu viz (Kepel 2002: 342–360).

Toto turecko-syrské *détente* sice přineslo určité zlepšení vzájemných vztahů a drobných úspěchů, ale nedosáhlo žádných hmatatelných výsledků. Představitelé armády se ale rozhodli sekuritizovat otázku dělby vody a fakticky vetovali koncem srpna 1996 návrh RP na dělení vody. Mluvčí MGK pouze lakonicky konstatoval: „*Pokud dnes vyřešíme problém s* (dělbou pozn. autora) *vody, zítra přijdou se statusem Hataye*“ (Tamtéž: 188). Erbakan tak otevřeně zpochybnil hodnocení hrozeb Turecka, což vždy bylo v gesci generálního štábu a MGK. Došlo tak k ohrožení primátu, který držela armáda v rozhodovacím procesu v otázkách národní bezpečnosti. Během celého roku také docházelo ke sporadickým přeshraničním střetům na turecko-syrském pomezí. Armáda v kontextu zvýšené sekuritizace turecké politiky a stavu sporů a závažnosti konfliktu s PKK usilovala o možnost vstoupit na území Sýrie a zničit základny separatistické organizace.

V dubnu roku 1997 MGK vydala nový národní bezpečnostní strategický dokument, který navazoval na předchozí „rudou knihu“ a označoval islámský aktivismus, respektive reakcionářský islám a kurdský separatismus za největší hrozby turecké bezpečnosti (Cizre 2003: 222). Dokument označil za primární hrozbu politický islám. Což souviselo s faktem, že vládnoucí RP a premiér Erbakan usiloval o prosazení autonomní politiky, která nebyla kompatibilní s pohledem vojenských představitelů na správu státu. Tento proces¹⁸ začal v únoru tohoto roku, kdy obavy armády o sekulární podobu státu vedly k rozpoutání kampaně proti RP (Polat 2009:131). Armáda následně MGK rozhodla, že je nezbytně nutné posílit sekulární charakter státu. Výše zmiňované zpochybňování autority armády jako politického aktéra vedlo ke snaze sekuritizovat nastalou situaci a vybudovat si tak pozici vhodnou pro konfrontaci s RP. Zároveň ale jak hrozba islámu, tak kurdského nacionalismu měly svou externí dimenzi, protože MGK vydala bezpečnostní dokument v době krátce po vyvrcholení diplomatické roztržky s Iránem ohledně tureckých vpádů do severního Iráku. Podobně domácí kurdská otázka byla reflektována v zahraničních vztazích se Sýrií a nejinak tomu bylo v roce 1997 (Aras, Polat 2008b: 473).

Nejviditelnější se stala sekuritizace pozorovatelnou, když armáda provedla útok na základny PKK v severním Iráku v květnu roku 1997 (Cook 2007: 116). Armáda ani neinformovala premiéra, či jiného člena vlády o svých úmyslech, ale pouze vládu vyrozuměla ex post. Jen těžko si lze představit více očividný důkaz role vojenských představitelů,

¹⁸ Celý proces 28. února byl iniciován po Sincanském incidentu, kdy starosta z RP uspořádal „Jeruzalémskou noc“ na které mimo jiné vystoupil iránský velvyslanec s kritikou tureckého sekularismu. Reakcí armády bylo vyslání tanků do města Sincan a zatčení starosty (Polat 2009: 147).

významu armády, její autonomii a míru sekuritizace v turecké politice. Možná jen snad autonomní zahraniční politika generálního štábu, který *de facto* diktoval zahraniční politiku ke státu Izrael a prováděl ji, což ztělesnila návštěva náčelníka generálního štábu İsmaila Hakkı Karadayie, kdy taktéž odjel do Izraele bez informování vlády (Bozdağlıoğlu 2003: 156). Armáda byl aktérem i zahraniční politiky, což dokládá vlastní politika k Izraeli vedená přímo vojenskými důstojníky dále i tlak na neutralitu během irácko-kuvajtského konfliktu, vstupování armády do vztahů se Sýrií a přístup ke Kyperské otázce. Tuto tezi potvrzuje i výrok zástupce náčelníka generálního štábu Çevika Bira: „*Turecké ozbrojené síly jsou integrální částí turecké zahraniční politiky*“ (Bir citován in Yavuz 1997: 31).

Erbakan byl nakonec odstaven od moci v tzv. postmoderním puči v červenci, kdy mu byl na zasedání MGK předložen seznam požadavků, které musí schválit, aby byla zachována sekulární povaha státu (Hale 2013: 140). Posléze Erbakan rezignoval i přes svůj původní souhlas se schválením požadavků. Pravděpodobně doufal, že dojde pouze k výměně na pozici premiéra, ale vládní koalice bude fungovat dál, jak se to stalo při jeho nástupu do úřadu premiéra, ale prezident pověřil sestavením nové vlády lídra strany ANAP (Kepel 2002: 358). Po nástupu nového premiéra Mesuta Yılmaze došlo pod jeho patronací k poslednímu pokusu o diplomatické řešení situace, kdy po následném selhání zavládl mezi představiteli konsenzus v otázce způsobu řešení sporu se Sýrií a nutnosti uchýlit se k silovému řešení (Altunışık, Tür 2006: 237).

V roce 1998 tak dochází ke kulminaci turecko-syrské krize. Padlo rozhodnutí přistoupit k vojenskému nátlaku bez přímého použití síly. I výroky některých představitelů dokládají snahu celou situaci sekuritizovat. Příkladem může být výrok Hüseina Kıvrıkoğlu, náčelníka generálního štábu, kdy tvrdí, že Sýrie vede nevyhlášenou válku s Tureckem, nebo část inauguračního projevu prezidenta Süleymaan Demirela, ve kterém deklaroval, že Turecku dochází trpělivost a že Sýrie bude muset žít s následky podpory PKK. Podobně se vyjadřuje i generál Attila Ateş, velitel tureckých pozemních sil, když prohlásil: „*trpělivost Turecka může kdykoliv skončit*“ (Ateş citován in Kanat 2012: 238). Později Ateş přijal ještě neoblomnější postoj a řekl: „*Pokud nebudou naplněna očekávání Turecka, pak se chopíme práva využít jakýchkoliv bezpečnostních opatření. Naše trpělivost vypršela...*“ (Ateş citován in Hale 2013: 223). Tureckou frustraci s celou situací dokládá vzpomínka Demirela na jednání v Damašku v roce 1993: „*Vyhostěte toho muže (Öcalana pozn. autora), vydejte nám ho. Ne, on tu není, prohlásil (Háfız Asad pozn. autora). Na to jsem vytáhl ze složky papír.*

Podávám mu ho a říkám: Právě teď je v Latákii na tomto čísle. Když mu teď zavoláte, tak ho zastihnete. Bez známky studu si jej vzal, složil a dal do kapsy. Ten den mi bylo jasné, že tuto záležitost (boj s PKK pozn. autora) nelze ukončit bez přerušování syrské podpory. A tento pocit časem roste.“ (Demirel citován in Altunışık, Tür 2006: 237). Turecko ve velkém mobilizovalo vojáky na turecko-syrské hranici a opakovalo hrozbu o aplikaci článku 51 Charty OSN, přestože Sýrie deklarovala svou touhu po dobrých a sousedských vztazích, přesula 36 ze svých raket SCUD-C do předsunutých pozic blíže u hranic s Tureckem (Lawson in Lawson 2012: 169).

Kromě rostoucí frustrace by se mezi další důvody vedoucí k přijetí konfrontačního postoje dalo zařadit přesvědčení politické reprezentace, ale i vojensko-byrokratického aparátu, že rozsah syrské podpory PKK byl esenciální pro gerilovou válku proti Ankaře. Taktéž bojová připravenost tureckých sil výrazně narostla v devadesátých letech a rovnováha moci se výrazně naklonila ve prospěch Turecka (Ankara Papers 2003: 67).

Celou krizi musel zmírnit a vyřešit především dlouholetý egyptský prezident Husní Mubárak a v menší míře i jordánský král Hussajn I. Husní Mubárak podobnou roli sehrál již v roce 1996, kdy se snažil zabránit turecké invazi do severní Sýrie za účelem zničení základen a táborů PKK (Olson 1997: 184). Hale uvádí, že významnou roli sehrál i Írán, který se obával dopadů případného konfliktu na svého klíčového spojence v regionu, a proto obě hlavní města kromě Mubáraka navštívil i íránský ministr zahraničních věcí Kemal Kharrazi (Hale 2013: 234). Turecko vyslalo varování a Háfiz Asad pochopil vážnost celé situace, což vedlo k úspěchu kyvadlové diplomacie mezi oběma stranami a k deeskalaci konfliktu. Oba státy se dohodly, že budou jednat (Kanat 2012: 238). Eduard Gombár uvádí, že to byl právě Bašár Asad, který přesvědčil svého otce, aby odstoupil od podpory PKK a přestal ukrývat Öcalana (Gombár 2001: 74). Tento fakt mohl později hrát velkou roli, kdy Ankara mohla vnímat, že s úmrtím Háfize Asada dojde i k pohřbení animozity ve vzájemných vztazích a naopak významný strůjce turecko-syrského zlepšení vztahů, který měl čistý štít v otázce podpory PKK, převezme moc. Bašár Asad by tak představoval aktéra ztělesňující jak důležitou změnu usnadňující prohlubování vztahů, ale zároveň kontinuitu, stálost a určitou čitelnost v oblasti zahraničních vztahů.

19. a 20. října 1998 se uskutečnila schůzka vedená tureckým náměstkem ministerstva zahraničních věcí Uğur Ziaylem a syrským generálmajorem Adnanem Badr al-Hassanem v tureckém městě Adana. Zde Turecko k jednáním přistoupilo z pozice síly a na to nebyla

syrská delegace zpočátku ochotná přistoupit, nicméně Háfiz Asad instruoval vyjednavče, že mají dohodu uzavřít a tak nakonec Sýrie podepsala protokol. Pro tureckou stranu bylo důležité především, že Sýrie v něm konstatovala, že Öcalan se nenachází na území Sýrie a nebude mu umožněno do Sýrie vstoupit, jednotkám PKK nebude dovoleno pobývat, nebo vstoupit na území Sýrie, tábory PKK nejsou v provozu a nebude umožněna jejich další aktivita, řada členů PKK byla zadržena a postavena před soud. Dále Sýrie uznala PKK za teroristickou organizaci a zavázala se ukončit veškerou podporu pro PKK. V důsledku této dohody došlo ke zřízení přímé linky mezi orgány bezpečnosti obou zemí (MFA Turkey). Podpis této smlouvy se stal klíčovým historickým okamžikem ve vzájemných vztazích a otvíral příležitost pro novou éru turecko-syrských vztahů.

Ankara si uvědomovala, že vztah s Izraelem poškodil její vztahy s arabskými státy Blízkého východu a že boj s PKK a otázka lidských práv poškozovala obraz Turecka v USA a Evropě. Toto bylo především citelné v druhém odmítnutí udělit zemi kandidátský titul do Evropské Unie v roce 1997. Turečtí představitelé tak vnímali rostoucí mezinárodní a regionální izolaci, kterou se rozhodli překonat. Ironicky se klíčovou stala Sýrie, tedy stát, který před uzavřením Adanské dohody vedl negativní kampaň proti Turecku na půdě LAS a OIC. S koncem turecko-syrského sporu tak postupně dochází ke zlepšení vztahů s arabskými státy, zvýšený zájem o organizaci OIC. Vzestup Íránu a panující nejednota mezi státy Blízkého východu vede především ke zlepšení bilaterálních vztahů se státy Perského zálivu a Egyptem, což vede k výrazně většímu regionálnímu zapojení Turecka (Tocci, Walker in Linden et al. 2012: 47–48). Okamžité zlepšení vzájemných vztahů a jejich rozvoj ale vychází v první řadě ze spolupráce v oblasti bezpečnosti. Konkrétně syrské bezpečnostní služby a jejich informace o PKK představovaly vítanou pomoc. Přesto se dala léta 1998 až 2000 označit za období budování důvěry (Altunışık, Tür 2006: 238). Rozhodnutí EU udělit kandidátský status Turecku měla dopad na bezpečnostní politiku, protože postupně se začíná veřejně diskutovat o národní bezpečnosti, vnímání hrozeb a jejich definování. Jednalo se tak o první krok směrem k desekuritizaci turecké politiky, protože veřejná diskuse, později i kritika vytvářejí tlak na armádu, aby se stáhla z politiky. Což představovalo významný posun, protože v devadesátých letech byla míra sekuritizace a role generálního štábu velká i na poměry Turecka (Bilgin 2005: 188). Tento tlak je později posílen i reformami nutnými pro plnění přístupových rozhovorů, které představují vůbec největší impulz v turecké historii k redefinici role armády, hrozeb a bezpečnosti. Druhý výrazný impulz, který napomohl desekuritizovat tureckou politiku na konci devadesátých let, bylo zadržení Öcalana, což byl

významný úspěch v boji proti PKK (Robins 2003: 548). Během soudního procesu apeloval Öcalan na vyřešení kurdského problému za použití demokracie, krátce na to premiér Ecevit oznámil, že dojde ke změně politiky vůči Kurdům, jestliže PKK složí zbraně. Vůdce PKK pak nařídil ukončit boje a opustit území Turecka.

Fred Lawson argumentuje, že i přes panující obecný názor, že za zlepšením vzájemných vztahů stál zahraniční obchod, tak ve skutečnosti nikoliv obchodníci a výrobci, ale turečtí armádní představitelé dohlíželi nad průběhem zlepšování vzájemných vztahů a měli je pod svou kontrolou (Lawson in Lawson 2012: 170). Zástupci armád vytvořili společnou bezpečnostní komisi, která se začala pravidelně scházet, aby probírala otázky a problémy, se kterými se musely obě země vypořádat. Také již v roce 1999 došlo k řadě vzájemných návštěv delegací vysoko postavených důstojníků. Turecko ale samozřejmě mělo zájem i na zlepšení vzájemné obchodní bilance a využití potenciálu vzájemných vztahů. Proto taktéž dochází k pozvání syrské delegace do Ankary na schůzku, která by probrala ekonomické příležitosti Turecka a Sýrie. Na závěr schůzky je tak podepsáno komuniké, ve kterém oba státy souhlasí s vyvinutím úsilí o zvýšení a diverzifikaci bilaterálního obchodu a podepsaly obchodní a ekonomickou smlouvu (Tamtéž: 171; Ziadeh 2011: 42). V otázce vzájemného obchodu hrál významnou roli pozdější syrský premiér Muhammad Mustafá Míró.

Pro Sýrii představovala otázka dělby vody fundamentální otázku a ne pouze spor o technické parametry. Jednalo se totiž o klíčovou otázku syrské identity, což mělo své dopady na legitimitu režimu v otázkách soběstačnosti, nezávislosti a arabského nacionalismu (Altunışık, Tür 2006: 238). Proto si Sýrie nemohla dovolit opustit podporu PKK po většinu devadesátých let a teprve přímé hrozba otevřeného střetu s Tureckem, tak vedla ke změně v jednání syrského režimu. Významné je porozumět motivaci, která Háfize Asada vedla k zlepšování vzájemných vztahů. Zaprvé se náklady na konflikt s Tureckem výrazně zvětšily a výše zmíněná turecko-izraelská spolupráce zásadně změnila rovnováhu moci mezi Sýrií a Tureckem. Tyto vztahy také měly významný dopad na potenciál turecké armády a výrazně se zvětšoval rozdíl mezi stavem syrských a tureckých ozbrojených sil.

Naopak došlo k poklesu nebezpečí, které by pro syrský režim vyplývalo z přijetí kroků, které by zlepšovaly vztahy s Tureckem. Turecko v devadesátých letech začalo podporovat turecké alevity, čímž sledovalo především oslabení PKK, protože část etnických Kurdů jsou vyznáním alevité. Taktéž ale sekulární představitelé státu vždy vnímali alevity jako přirozeného spojence proti nárůstu politického islámu, přesto významná část tureckých

alevitů nebyla nakloněna postmodernímu puči. Díky historickým vazbám mezi tureckými alevity a syrskými aláwity se Damašek domníval, že v případě nutnosti může ovlivnit tureckou politiku využitím karty nespokojených alevitů (Lawson in Lawson 2012: 175). Podobně Háfiz Asad mohl využít své vztahy s Arménií, aby ovlivňoval sblížení Turecka, Gruzie a Ázerbájdžánu. Poslední důvod, který poskytl určitou pojistku pro syrský režim, byla skutečnost, že Turecko se rozhodlo zasáhnout do bojů mezi KDP a PUK v severním Iráku, jak bylo zmíněno výše, což vedlo ke konfliktu s Íránem. Háfiz Asad věděl, že si nemůže dovolit otevřenou vojenskou konfrontaci, kterou by turecká armáda bezpochyby vyhrála. Stejně, tak ale věděl, že drží v rukou trumfy, které by mohl použít, když by se Turecko pokusilo zneužít svého nově nabytého postavení, nebo by se situace nevyvíjelo podle jeho představ (Tamtéž: 176). Háfiz Asad tak mohl vnímat tento vývoj událostí v severním Iráku po uzavření mírové smlouvy mezi kurdskými stranami jako oslabení vlastního postavení a omezení pro postup vůči Turecku, protože zatímco Turecko stupňovalo vlastní tlak na syrský režim, syrské možnosti využít PKK byly limitovány. Háfiz Asad nemohl využít PKK k destabilizaci turecké vlády, ani k eskalaci konfliktu PKK a ozbrojených sil, aby odvedl pozornost od Sýrie.

Do roku 2000 byly turecko-syrské vztahy po naprostou většinu dvacátého století velmi chladné až nepřátelské s několika momenty, kdy byly vztahy otevřeně konfliktní. Především turecká armáda a bezpečnostní aparát vmanévrovaly tureckou zahraniční politiku do situace, kdy rozdělávaly svět ve svém boji proti kurdskému teroru na dva tábory. Tento přístup se tak podepsal na vztazích se Sýrií fakticky už od roku 1987, ale především v devadesátých letech, kdy konfrontační přístup k Blízkému východu byl zapříčiněn komplexem regionálních vztahů a vyplívající bezpečnostní obavy (Robins in Hinnebusch, Ehteshami 2002: 318; Tocci, Walker in Linden et al. 2012: 47).

Dohoda z Adany ale mění povahu vzájemných vztahů a je možné ji označit za počátek nové éry turecko-syrských vztahů. Mluvčí parlamentu turecké republiky Himet Çetin dokonce hovořil o světlém období, které začíná ve vzájemných vztazích (Kanat 2012: 239). Přesto oba státy projevovaly snahu zlepšit vztahy a za tímto účelem vytvořily pracovní skupinu, které má pro takové zlepšení navrhnout plán. Pro Turecko Damašek přestal představovat hrozbu, naopak spolupráce se syrskou armádou a robustním bezpečnostním aparátem představovala důležité aktivum v oblasti bezpečnosti a boji proti terorismu. Asadův režim naopak pochopil, že pokračování v nastoleném přístupu k Turecku by došlo ke konfrontaci, na kterou režim nebyl připraven a především nebyl schopen vyhrát. Háfiz Asad jako zkušený aktér

mezinárodní politiky chápal, že nemůže dosáhnout svých cílů ani nepřímo a musí ustoupit Turecku. Zároveň věděl, že může alespoň kontrolovat vývoj vztahů a v případě nutnosti se může uchýlit k použití alevitské, arménské, nebo íránské karty, aby Ankara nemohla zneužít svého postavení a ohrozit Sýrii, její bezpečnost nebo zájmy. Oba státy také mohly těžit ze zlepšení vztahů ekonomicky, kdy Turecko prosazovalo ekonomický rozvoj jihovýchodního regionu s převážně kurdským obyvatelstvem jako součást boje proti PKK a potlačení popularity této organizace mezi Kurdy.

5 Nástup Bašára Asada a jeho zahraniční politika

Háfiz Asad zemřel 10. června roku 2000 a skončila tak jeho dlouholetá vláda nad Sýrií. Již následující den byl jeho syn Bašár Asad navržen stranou Baas na prezidenta a Národní shromáždění urychleně přijmulo pozměňovací návrhy k ústavě, které snížily nezbytný věk pro výkon prezidentské funkce. 24. června se stal Bašár Asad generálním tajemníkem strany a tři dny na to jej parlament zvolil prezidentem, což bylo potvrzeno i referendem, ve kterém obdržel přes 97 procent hlasů (Lesch D. 2005: 81). Ze Sýrie se tak stala džumrukíja, jak ji označil Saad al-Dín Ibrahím, tedy monarchická republika (Hinnebusch 2008: 275).

5.1 Obtíže v zahraniční politice čekající Bašára Asada

Mladý oftalmolog vzbudil v Syřanech obrovské nadšení a naději, že režim se bude transformovat a demokratizovat. Obzvláště starší Syřané mohli zažít pocit reminiscence, protože velmi podobně byl vítán nástup k moci i jeho otce, který se prezentoval jako sjednotitel, který přichází s infitáhem, tedy ekonomickou, ale i politickou liberalizací. Háfiz Asad chápal, že nemůže dovolit, aby kdokoliv ohrožoval jeho režim, ale stejně tak věděl, že široká podpora a legitimita je nezbytná pro stabilní vládu (Seale 1990: 169–184). Nástup Bašára Asada a následné období opatrných reforem získalo označení jako tzv. „damašské jaro“¹⁹, které ale trvalo pouze do února následujícího roku, kdy byly politické reformy ukončeny (Ponížilová in Ježová, Burgrová 2011: 116). Přestože skončilo „damašské jaro“, ekonomické reformy nadále pokračovaly, což mohlo Turecko vnímat pozitivně, protože Sýrie i nadále představovala důležitý trh pro turecké výrobky a tranzitní zemi do ostatních států Blízkého Východu.

Velká většina akademiků a odborníků na Sýrii předpovídala, že Bašár Asad přináší jak kontinuitu, tak i změnu. Nebylo těžké předpovídat, že úspěšná zahraniční politika jeho otce bude i nadále udržována. Naopak domácí politika, respektive ekonomická politika, které byla neúměrně zatěžována především početnou armádou, rozsáhlými bezpečnostními složkami a i aktivní rolí v regionální politice, měla být reformována, privatizována a modernizována. Ještě před smrtí svého otce v rámci své přípravy na výkon funkce vůdce Sýrie se stal tváří protikorupční kampaně a i v tomto trendu spjatém s liberalizací ekonomiky pokračoval

¹⁹ Sám Bašár Asad, ale toto označení odmítal, protože považoval pražské jaro za importované a protivládní, zatímco on začal s reformami (Lesch D. 2005: 81).

(Ghadbian 2001: 626). Když se Patrick Seale tázal Hafize Asada, jak by měl zakončit biografii, kterou o něm napsal, dostalo se mu této odpovědi: „*Řekněte prostě, že boj dále pokračuje.*“ (Seale 1990: 495) A právě tento boj zdědil i jeho syn.

Protože Sýrie nebyla demokratickým státem, je proto nutné představit implikace pro zahraniční politiku z toho vyplývající a brát je v potaz. I ústava z roku 1973 stanovuje, že prezident je zodpovědný za zahraniční politiku. Prezident by tak měl stanovit zahraniční politiku a dohlíží na její implementaci. Teoreticky by mělo ministerstvo zahraničních věcí a vláda formulovat zahraniční politiku. Fakticky byl ale prezident aktérem s absolutní rozhodovací pravomocí a neomezeným právem veta v syrské zahraniční politice (Ziadeh 2011: 78–79). Tato situace se částečně mění po nástupu Bašára Asada, kdy roste role ministra zahraničních věcí Fárúqa al-Šaraa, který zajišťoval hladký přechod v zahraniční politice. Obdobná situace platí i po roce 2006, kdy je Šaraa povýšen do pozice viceprezidenta Sýrie odpovědného za zahraniční politiku a jeho místo převzal Walíd al-Muallim. Výraznou neoficiální roli hrají ale armáda a bezpečnostní orgány. V případech, kdy s projednávaným problémem souvisí otázka bezpečnosti, klesá ale role ministerstva zahraničí a naopak roste vliv ministerstva obrany, zpravodajských služeb, nebo generálního štábu. Ve skutečnosti tak otázky bezpečnosti řeší prezident na schůzkách s vysoce postavenými představiteli bezpečnostního aparátu.

Ale i v otázce zahraniční politiky se musel syrský prezident vyrovnat s některými obtížemi. V první řadě to byl arabsko-izraelský mírový konflikt, jehož význam byl pro Sýrii obrovský. Sýrie byla státem, pro který byl boj proti Izraeli pilířem zahraniční politiky a zároveň pilířem domácí legitimacy. Během šestidenní války ale Izrael porazil syrskou armádu a zahájil i okupaci syrského území, konkrétně části Golanských výšin, jejichž opětovné začlenění pod vládu Sýrie se stalo *ideé fixe* myšlení tvůrců zahraniční politiky, není tak překvapivé, že syrský režim i po nástupu nového prezidenta byl ochotný jednat s Izraelem. Údajně těsně před vypuknutím intifády al-Aksá stály obě strany těsně před uzavřením mírové dohody a obě strany po smrti Háfize Asada dávaly najevo ochotu dále jednat. První překážku pro pokračování jednání, ale představovala neochota Izraele přijmout úplné stáhnutí z okupovaného syrského území do hranic před vypuknutím Šestidenní války²⁰. Větší

²⁰ Bill Clinton sdělil Bašáru Asadovi v březnu roku 2000, že Izrael je ochotný se stáhnout do hranic ze 7. června 1967, což je ale až třetí den šestidenní války, což znamenalo, že Sýrie by neobdržela zpět celé okupované území (Gombár 2001: 65)

překážkou bylo vypuknutí výše zmíněné druhé intifády al-Aksá²¹. Bašár Asad musel po vypuknutí intifády podpořit Jásira Arafáta a Organizaci pro osvobození Palestiny (PLO). Režim také umožnil organizacím Hamás²² a Palestinský islámský džihád (PID) udržovat své kanceláře v Damašku (Hinnebusch 2009: 15–17). Na eskalaci situace zareagoval Izraele úderem na syrskou radarovou stanicí v jižním Libanonu. Bašár Asad nehodlal vyhrotit situaci a pouze přistoupil k vyostření rétoriky proti Izraeli. Celá situace a některé jeho výroky poškodily obraz Sýrie na mezinárodní scéně. Jedním z důsledků konce mírových rozhovorů je i snaha o zlepšení vztahů s iráckým režimem Saddáma Husajna, které ale skončí s americkou invazí do Iráku v roce 2003, což je důležité, protože hledání alternativního regionálního přátelského státu se odehrává v době, kdy dochází ke sblížení Sýrie a Turecka, jejichž zájmy v otázce americké invaze do Iráku a jeho budoucnosti byly slučitelné a sdílely i podobné obavy.

Druhou záležitostí, která představovala pro Sýrii vitální objekt zájmu, byla syrská vojenská přítomnost v Libanonu. Okupace části Libanonu syrskými vojsky byla v podstatě legitimizována Taífskou dohodou²³, které ale stanovovala termín pro stáhnutí syrských vojáků (Čejka 2013: 159). Háfiz Asad učinil v roce 1998 předvídaté rozhodnutí a vyjmul „libanonské portfolio“ z pravomocí viceprezidenta a přidělil je Bašárovi, takže v době svého nástupu k moci byl důvěrně seznámen s touto pro Sýrii klíčovou agendou²⁴ (Hemmer in Schneider, Post 2003: 223). Ale přítomnost syrských vojáků v Libanonu zhoršovala mezinárodní reputaci Sýrie a izolovala syrský režim. Poté co Izrael opustil Libanon, sílil tlak zevnitř Libanonu, aby i Sýrie opustila zem (Ghabbian 2001: 628–629). Je nutné ale podotknout, že většina kritiky pocházela z řad libanonských křesťanů, zatímco šiitští aktéři a sunnitští politici se vyjadřovali pro pokračování syrské přítomnosti.

Posledním významným problémem syrské zahraniční politiky počátku 21. století pak byly vztahy s regionálními i mezinárodními státy, respektive rostoucí mezinárodní izolace. V počátcích vlády Bašára Asada ještě panovaly relativně příznivé vztahy s USA a samotný prezident usiloval o otevření Sýrie Západu, ale bez kompromisu v otázce míru nebo Izraele a

²¹ Vypukla po výstupu Ariela Šarona na Chrámovou horu, ale před jejím vypuknutím došlo i k pádu mírových rozhovorů mezi oběma stranami.

²² Radikální islamistické hnutí vzniklé z palestinské organizace Muslimského bratrstva (Introvigne 2003: 35–39). Zařazené na seznam teroristických organizací EU a USA.

²³ Celé znění dohody v anglickém jazyce viz (United Nations).

²⁴ Libanon zajišťoval bezpečnost Sýrie, představoval důležitou vyjednávací kartu v blízkovýchodním mírovém procesu. Dále syrská přítomnost zabraňovala, aby Libanon uzavřel separátní mírovou dohodu, taktéž pobyt v zemi přinášel řadě Syřanů ekonomické benefity.

Palestiny. Již Háfiz Asad se snažil o zlepšení vztahů se státy regionu, kdy nejviditelnějším takovýmto krokem byla neočekávaná přítomnost na pohřbu jordánského krále Husajna I. Jeho syn a nástupce Abdaláh II. reagoval reciproční návštěvou, kde obě strany vyjádřily rozhodnutí začít novou kapitolu vzájemných vztahů a zapomenout na chladné a podezřívá období (Zaideh 2011: 41–42). Stejně tak Háfiz Asad ještě před svou smrtí instruoval syrského velvyslance v Ankaře, že je potřeba zlepšovat nadále vzájemné vztahy. V nastoleném trendu pokračoval i Bašár Asad především ve vztahu k Iráku a Turecku (Zisser 2007: 132). Ale konec mírových rozhovorů, hledání cesty k iráckému režimu, vyostřená protiizraelská rétorika, pokračující okupace Libanonu ale znemožnily sblížení s USA. Je ale nutné říci, že naprosto klíčovou roli ve zhoršení vzájemných americko-syrských vztahů bylo 11. září 2001 a vzestup neokonzervativců²⁵ v americké administrativě. Tyto faktory postavily Sýrii do situace, kdy nemohla vést konstruktivní dialog s USA, aniž by rezignovala na své strategické zájmy a cíle. Bašárův režim odmítal obětovat syrské zájmy bez toho, že by dosáhl konkrétních výsledků. Syrský režim neměl zájem zařadit se do protiamerického tábora, protože syrský režim vedl dlouhodobě boj proti domácím islamistům. Sýrie tak rozhodně nepatřila mezi spojence Al-Káidy, nebo afghánského Tálibánu, ale zároveň se odmítala zříct podpory Hamásu, nebo Hizbulláhu. Bašár Asad tuto dualitu obhajoval argumentací, že je rozdíl mezi terorem a odporem (Hemmer in Schneider, Post 2003: 234–235). Syrský režim se tak snažil nabídnout ústupky USA a tak výrazně spolupracoval s USA v otázce al-Káidy, ale zároveň nesouhlasil s bombardováním Afghánistánu, nebo odmítal americkou invazi do Iráku v roce 2003 (Hinnebusch 2009: 15–20). Bašár Asad dokonce viděl jako jediný způsob zajištění bezpečnosti režimu sabotování amerického válečného úsilí v Iráku. Po pádu iráckého režimu tak byla bezpečnostní spolupráce s USA pozastavena (Salloukh in Lawson 2012: 152).

Jde tak vidět, že Sýrie se dostávala do obtížné situace a popsané události ukazovaly, že Turecko pro Sýrii představuje jedinou možnou alternativu k regionální a mezinárodní izolaci. Pokračoval tak nastolený trend zlepšování a prohlubování vzájemných vztahů. Minimálně v symbolické rovině byl zásadní krok příjezd tureckého prezidenta Ahmeta Necdeta Sezera na pohřeb Háfize Asada, což se dalo interpretovat jako otevření nové kapitoly ve vzájemných vztazích (Moubayed 2008: 3). Není tak překvapivé, že jak Bašár Asad, tak Sezer deklarují snahu zlepšovat vzájemné vztahy. Tyto vztahy dostávají silný impulz v okamžiku vypuknutí

²⁵ Proud v americké politice silně napojený na izraelskou pravici, především na stranu Likud, kritický k autoritářským režimům na Blízkém východě, odmítající blízkovýchodní proces v podobě principu území za mír více viz (Kepel 2006: 68–69).

druhé intifády. Veřejné mínění turecké společnosti, ale i kritický postoj byrokracie a armády tak vytváří ideální podmínky k posílení vztahů. Nebývale ostrá kritika Izraele zazněla i z úst ultrasekulárního prezidenta Sezera: „*Islámský svět je hluboce rozrušený z násilných kroků spáchaných proti našim palestinským bratrům po páteční modlitbě z 28. října v Jeruzalémě, který je islámem považovaný za nejsvětější půdu...uchýlení se k násilí...a použití zbraní na svaté půdě je naprosto nepřijatelné.*“ (Sezer citován in Kanat 2012: 240).

5.2 Pokračování v nastolených vztazích a turecké vnímání Bašára Asada

Již listopadová návštěva vicepresidenta Abdul Halima Haddáma demonstruje ochotu Sýrie pokračovat v budování vzájemných vztahů. Turecko tak definitivně přestalo Sýrii vnímat jako hrozbu a naopak plně vnímalo její potenciální přínos pro Turecko. Přesto mezi tureckými představiteli nepanovala jednotnost v otázce, jak se mají vztahy vyvíjet. Ministerstvo zahraničních věcí se zaměřilo především na otázku dělby vody a status Alexandretty, kdy připravuje deklaraci o zásadách vzájemných vztahů. Součástí deklarace ale byla i část, která hovořila o vzájemném respektu teritoriální integrity a suverenity, což by *de facto* znamenalo uznání statutu Alexandretty. Ale Sýrie se vyhýbala podpisu takovéto smlouvy, v důsledku čehož se pak nekonala státní návštěva Bašára Asada v Ankaře, jak bylo plánováno (Altunışık, Tür 2006: 239). Syřští představitelé ujistili své turecké protějšky, že jsou ochotni vyřešit tuto otázku, ale je nezbytně nutné na tento krok připravit syrskou veřejnost a tak představitelé tureckého ministerstva zahraničních věcí upozadili tento aspekt vzájemných vztahů, přestože i nadále jej neveřejně projednávali.

Naopak mnohem pragmatictější přístup zvolila armáda, která se soustředila na vojenskou a bezpečnostní spolupráci a odložila řešení problémů. Do roku 2002 došlo ještě k podpisu protokolu, který se zabýval především studijními pobyty, výměně technologií, vojenského výcviku a řízení společných projektů (Tamtéž: 242). Jaro roku 2002 se neslo ve znamení zintenzivnění vzájemných vztahů, kdy dochází k dalšímu pokroku v oblasti bezpečnosti a vojenské spolupráce. V únoru tak byly sepsány dvě smlouvy o společných vojenských cvičeních a spolupráci v oblasti výcviku. Na schůzce, na které došlo k podpisu těchto smluv, se také probírala možnost společného vývoje zbraní, dokonce přišla řeč i na ožehavou otázku prodeje zbraní Sýrii (Lawson in Lawson 2012: 177).

Vzájemné ekonomické vztahy byly taktéž silně akcentovány, ale primární pobídka pro mezistátní obchod udávaly vlády, teprve později se jak v Sýrii, ale především v Turecku

vytváří zájem mezi obchodníky o vzájemný obchod. Pro tureckou stranu je vzájemný obchod důležitý, protože má napomoci především rozvoje hospodářsky zaostalé části Turecka, kde se města Gaziantep a jeho syrský protějšek, Aleppo, mají stát centry vzájemného obchodu. Počátkem roku 2002 syrská vláda umožňuje tureckým firmám ucházet se o vládní infrastrukturní zakázky, což pro turecké stavební firmy představuje významný úspěch, kterého turecká vláda dosáhla. Později AKP sleduje i jeden vedlejší cíl, a to dále podporovat vzestup anatolské zbožné buržoazie²⁶.

Turecko tak mohlo Sýrii v tomto období vnímat jako důležitý stát, kdy jeden ze dvou hlavních důvodů byl mezinárodní obchod. Turecko vítalo jako pozitivní faktor syrské reformy a to především v oblasti ekonomiky. Druhým důvodem pak byla bezpečnost, jak bylo zmíněno a rozebráno výše měl to být právě Bašár Asad, který přesvědčil svého otce, aby ustoupil Turecku v roce 1998, což byl jednoznačně pozitivní signál pro turecké tvůrce zahraniční politiky. Hemmer ve své studii předkládá čtyři náhledy na Bašára Asada. Západní modernizátor, syn svého otce, doktor bez zkušeností se syrskou politikou a posledním náhledem je státník, který svou politikou představuje ohrožení postavení Sýrie na mezinárodní scéně (Hemmer 2003: 224–225). Jedná se o čtyři zjednodušené výklady, ale je možné každý z nich do jisté míry považovat za jednu interpretaci reality. Pokud by turečtí politici při svém hodnocení Bašára Asada vyšli z podobné škály, pak by pravděpodobně došli k závěru, že první dvě varianty jsou příznivé, přičemž první varianta by byla pravděpodobně pro Turecko o něco málo příznivější a ekonomicky výhodnější. I varianta druhá by byla situace, ze které by Turecko mohlo čerpat výhody. Muhammad Muslih velmi výstižně přirovnal Háfize Asada k Lordu Palmerstonovi. Toto přirovnání vtisknul do výroku Lorda Palmertona: „*Nemáme žádné věčné spojence a nemáme žádných stálých nepřátel: Naše zájmy jsou věčné a stálé a je naší povinností tyto zájmy následovat.*“ (Muslih 1998: 62) Zároveň byl vcelku čitelný aktér s určitým vzorcem chování, jehož primární motivací byla bezpečnost Sýrie. Pokud by byl Bašár skutečným pokračovatelem svého otce, pak by nepředstavoval problém pro Ankaru, stejně jako jeho otec nepředstavoval hrozbu v okamžiku, kdy ukončil podporu pro PKK. Třetí náhled představoval Bašára jako nezkušeného politika, který nemá zkušenost s domácí politikou. Tento pohled mohl v Turecku vyvolávat obavy, protože v nejhorším případě mohl prezident vyvolat v zemi občanskou válku, možná podobnou

²⁶ Tato skupina tvoří velmi důležitý segment voličské základny AKP a zároveň velmi dobře ilustruje rozdíl mezi islamismem Necmettina Erbakana a ideologií AKP. Více o zbožné buržoazii v Turecku a jejímu vlivu na turecký islamismus viz (*Gümüřçü 2008*).

s válkou v Sýrii, kterou můžeme vidět od roku 2011. Poslední náhled by nepředstavoval pro Ankaru takové nebezpečí jako předchozí, protože by se dala očekávat především eskalace napětí mezi Izraelem a Sýrii, respektive USA a Sýrií. Ale vztahy Turecka a Izraele byly na konci devadesátých let a počátkem následující dekády oslabeny vymizením faktorů, které Ankaru vedly k zapojení do tohoto partnerství. Ale výhody, které by turecká strana mohla požívat za této situace, byly výrazně limitovány.

Vzájemné vztahy tak mezi lety 2000–2002 pokračovaly v nastoleném kurzu po podpisu smlouvy z Adany. Nástup Bašára Asada a změny vlád v Turecku nijak neovlivnily tento vývoj. Naopak účast prezidenta Sezara na pohřbu zesnulého prezidenta Háfize Asada napomohla vybudovat mosty k novému lídrovi Sýrie. Podobně i výše nastíněný vývoj především regionálního dění pomáhal utužovat vzájemné vztahy a mezinárodní obchod. Ale teprve rok 2002 a nástup AKP k moci začíná vytvářet podobu vzájemných vztahů, která dosahuje rozměrů, které by nikdo v roce 1998 nemohl ani předvídat.

6 Davutoğlu a doktrína „nulových problémů“

Třetího listopadu 2002 vyhrává patnácté parlamentní volby turecká Strana spravedlnosti a rozvoje (turecky *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) se ziskem přes 34 %, který straně přiřkne 363 mandátů z celkových 550 a poprvé od roku 1987 tak vítězná strana voleb sestavuje jednobarevnou vládu. Pouze Republikánská lidová strana se dostává jako druhá strana do parlamentu. S odstupem dvanácti let se dá hovořit o jedné z nejvýznamnějších změn v moderní turecké historii, pravděpodobně druhé nejvýznamnější hned po vzniku Turecké republiky. Taktéž bylo od počátku jasné, že Turecko vstupuje do nové epochy, případně, že AKP se o takovýto přechod rozhodně pokusí. AKP totiž byla založena kolem členů zakázané Strany ctnosti (*Fazilet Partisi*, FP) a to především Recepta Tayyipa Erdoğan a Abdullaha Güla, kteří se ale nechtěli profilovat jako islamistická strana, což by stranu pochopitelně vystavilo reálné hrozbě zrušení. Představovali progresivní reformistický proud již v zakázaných stranách ctnosti a blahobytu (*Refah Partisi*, RP). Označovali se za reformisty, nebo obnovitele a dlouhodobě tak chtěli transformovat, respektive vytvořit stranu, která by byla obdobou evropských konzervativních stran (Yılmaz in Barton, Weller, Yılmaz 2013: 76). Hale dokonce hovoří o podobnosti s křesťanskými demokraty, tedy muslimská demokratická strana, ale již nikoliv islamistická strana (Hale 2005: 294; Sözen 2010: 110).

6.1 Strategická hloubka Turecka

Přestože Abdullah Gül byl odpovědný za tvorbu zahraniční politiky v RP a sloužil jako jakýsi „stínový ministr zahraničních věcí“ v koaliční vládě se Stranou pravé cesty (*Doğru Yol Partisi*, DYP) a mezi lety 2003 až 2007 byl ministr zahraničních věcí, autorem doktríny řídící zahraniční politiku AKP se stává profesor mezinárodních vztahů Ahmet Davutoğlu. Nejprve ji utváří jako vrchní poradce premiéra pro zahraniční otázky a od roku 2009 z pozice ministra zahraničních věcí. Absence ucelené doktríny AKP, tak otevírá pole působnosti pro uplatnění své představy o podobě turecké zahraniční politiky publikované v roce 2001 v knize *Strategická hloubka (Stratejik Derinlik)*. Ústřední tezí této knihy je globální strategická role Turecka. Dále Davutoğlu uvádí, že by se Turecko mělo vzdát své role periferního státu a přijmout svou pozici. Pozici, která mu diktuje zajistit bezpečnost a stabilitu nejen pro sebe, ale pro celý region, čehož by Ankara měla dosáhnout aktivní, konstruktivní a asertivní zahraniční politikou (Davutoğlu 2008: 79).

Předpokladem pro tuto politiku je specifické postavení Turecka, které náleží do skupiny států, kterou Davutoğlu označuje jako „*central powers*“. Jejich definičním znakem je vícenásobná regionální identita a nelze je tak charakterizovat příslušností k jednomu specifickému regionu. Kromě Turecka by se tak dalo hovořit o Rusku, Německu, Íránu nebo Egyptu (Tamtéž: 78). Turecko je nositelem celé řady regionálních identit blízkovýchodní, kavkazské, středoasijské, kaspické, středozemní, černomořské nebo identity perského zálivu a tyto regiony tak jsou sférami, kam Ankara může šířit svůj vliv a jeho potenciál ke globální roli je tak unikátní.

Vedle identity Turecko také může stavět na své výjimečné geostrategické, či geopolitické poloze, a to především kontrole Bosporu a Dardanel a faktu, že Turecko je neurologický uzel propojující řadu geografických regionů, což představuje geografickou hloubku. Davutoğlu dodává, že je neméně významný faktor i historická hloubka, kterou představuje společná historie a kulturní pouta. Davutoğlu vidí Turecko jako dědice osmanského dědictví, které tak má příležitost stát se regionální velmocí (Walker 2007: 34).

K naplnění této ambice ale musí dojít k překonání překážek jak na domácí, tak na mezinárodní, potažmo regionální scéně. Tureckou společnost ohrožují dva zásadní problémy. V první řadě stále nevyřešená kurdská otázka. Od osmdesátých let, kdy tento problém opětovně vyhržel na povrch, konflikt se Stranou kurdských pracujících (*Partiya Karkerên Kurdistan*, PKK) připravil o život 30 000 až 40 000 obětí, polarizoval tureckou společnost, zatěžoval státní rozpočet a v neposlední řadě zabránil rozvoji jihovýchodního Turecka. Druhým na první pohled méně viditelným, ale o to zásadnějším problémem je rozdělení turecké společnosti na bílé a černé Turky. Radikální transformace turecké společnosti a související sekularizace po vzniku Turecké republiky nikdy nebyla přijata celou společností a dodnes je společnost rozdělená. Davutoğlu navrhoval vyřešit jak problém kurdské menšiny, tak štěpení na nábožensko-sekulární linii liberálně (Grigoriadis 2010: 5). Oba problémy totiž výrazně ohrožují sociální soudržnost, fungování státu a kurdská otázka dokonce teritoriální integritu Turecka.

Vyřešit problematické vztahy Turecka měla politika nulových problémů se sousedy, která zároveň představuje jeden z pěti principů nové zahraniční politiky. Aby Ankara mohla být regionálním lídrem a naplnila svou představu o globálním vlivu, musí vyřešit své problematické vztahy se sousedními zeměmi. V devadesátých letech byly především turecko-řecké a turecko-syrské vztahy výrazně negativní a málem došlo k ozbrojeným konfliktům

v letech 1996 respektive 1998 (Thim 2011: 1). Podobně došlo k výraznému zhoršení vztahů s arménskou vládou kvůli arménsko-ázerbajdžánskému konfliktu o Náhorní Karabach. Naopak světlou výjimkou byly izraelsko-turecké vztahy, které zažily období rozkvětu a nebývalé spolupráce (Sayari 1997: 19). Není proto překvapivé, že kdokoliv usilující o výraznější roli Turecka, ať už v regionu, nebo globálně se musí konstruktivně vyrovnat se vztahy s okolními státy a regionální nestabilitou a nebezpečím.

Druhým principem je rovnováha mezi demokracií a bezpečností. Davutoğlu chápe, že legitimita každého státu je odvozená především od schopnosti zajistit občanům bezpečnost, ale argumentuje, že to by nemělo být na úkor svobody, demokracie a dodržování lidských práv. Proto od roku 2002 Turecko usilovalo o podporu demokracie a občanských práv, ale bez podlomení národní bezpečnosti a je nutné přiznat, že vláda slavila úspěch. Především v roce 2007, kdy se znovuobnovuje střet s PKK, nedojde k vyhlášení stanného práva ani výjimečného stavu. Dokonce v roce 2009 se hovoří o zrušení vesnických milicí²⁷ (Today's Zaman 2009).

Rozvoj vzájemných vztahů především s okolními regiony, ale i mimo ně, je dalším principem zahraniční politiky. AKP vnímala Balkán, Blízký východ, Kavkazsko a Střední Asii jako prioritní regiony. A to přestože si uvědomovala omezené možnosti šířit svůj vliv zvláště na Blízký východ z důvodů vzájemné animozity a negativního obrazu Turecka v regionu, ať už vyvolaný historickou averzí, spoluprací s Izraelem v devadesátých letech, nebo svým konfliktem s PKK. Přesto bylo Turecko schopno výrazně zvýšit svůj vliv v regionu, ať už vlivem zahraniční politiky, nebo působením tureckých telenovel, které se staly jedním z nejúspěšnějších nástrojů turecké *soft power* a nejvýznamnějších kulturních faktorů působících na region Blízkého východu. Nicméně v kontextu sledu událostí vyvolané vypuknutím takzvaného arabského jara zůstává otázkou, jaké jsou limity tohoto vlivu.

Důraz na multidimenzionální zahraniční politiku je dalším principem zahraniční politiky AKP. Turecko by nemělo vnímat vztahy s ostatními aktéry jako soutěživé, ale naopak jako komplementární a vnímat mezinárodní prostředí jako hru s nenulovým součtem. Přestože se často hovoří, že se turecká zahraniční politika odklonila od tradičního prozápadního postoje a nahradila ho obratem na východ či jih, je takovéto tvrzení zjednodušené a je zavádějící.

²⁷ Systém milicí, který měl bojovat v jihovýchodním Turecku s PKK. Tyto jednotky mají kořeny již v Osmanské říši za vlády sultána Abdulhamida II., proto se jim říkalo hamídovské regimenty. V roce 1924 reaktivovány jako vesnické strážce. (Çançl, Şen 2011: 47).

Přestože je možné pozorovat trend obratu na Blízký východ, příkladem by mohlo být zlepšení vztahů se Sýrií i v době, kdy se americká administrativa úspěšně pokusila izolovat Sýrii a označila ji za darebný stát (Bolton 2002). Podobně zlepšení vztahů s Íránem by se dalo vnímat jako odklon od prozápadní politiky, které vedlo k napětí v turecko-amerických vztazích, především když Turecko v Radě bezpečnosti Organizace spojených národů hlasovalo proti rezoluci 1929 (Altunışık, Martín 2011: 574). Ale i nadále Turecko deklarovalo snahu vstoupit do Evropské unie slovy ministra zahraničí Davutoğlu: „*K roku 2023, kdy země bude slavit sté výročí založení republiky, vidím Turecko jako řádného člena EU...*“ (Davutoğlu citován in Grigoriadis 2010: 9). Přestože premiér Erdoğan později prohlásil, že pokud EU nepřijme Turecko do roku 2023, tak ztratí Turecko, čímž nepřímo naznačil, že Turecko se může od EU odklonit (Hudson 2012). Což by se dalo ale vnímat jako politický realismus, kdy turecké elity vnímají, že jim nebude dovoleno vstoupit do Unie, ani když splní veškeré podmínky. Může tak jít o součást strategie, která má Turecku zachránit tvář a umožnit důstojné ukončení přístupových rozhovorů. Nicméně do současnosti Turecko nedeclarovalo snahu o odklonění, ani soustavně neprosazovalo cíle, které by byly v rozporu s politikou EU, nebo Spojených států amerických (dále jen USA). Podobně jednoznačně hovoří turecký zahraniční obchod. Například v roce 2010 celkový objem zahraničního obchodu s EU představoval téměř 42 procent, zatímco obchod s arabskými státy Blízkého východu a severní Afriky tvořil pouze necelých 11 procent (Thim 2011: 2). EU je tak i nadále nejdůležitější ekonomický partner, který je důležitý i politicky. Úpadek důležitosti je možné pozorovat v jednom ohledu a to, že členství v EU pro AKP není důležité jako završení westernizace a identitární ukotvení budované evropské identity, ale pouze jako ukončení ekonomické integrace.

Posledním principem je pak rytmická diplomacie. Nejlépe ji definoval sám Ahmet Davutoğlu: „*Když jsou podmínky dynamické a člověk je statický, pak se nemůže přizpůsobit podmínkám. Člověk musí mít neustále se vyvíjející diplomacii. Proto ji nazývám rytmickou diplomacií. Jinými slovy, i když se nic neděje, člověk musí být aktivní i bez pohybu*“ (Davutoğlu citován in Sözen 2010: 118). Což znamená především ustálený rytmus v pořádání či participaci na multilaterálních i bilaterálních setkáních, konferencích a summitech. Toto má zvýšit turecký profil, prestiž a vliv v mezinárodních organizacích (Grunstein 2008). Příkladem této snahy může být zvolení Ekmeleddina İhsanoğlu generálním tajemníkem Organizace islámské spolupráce (OIC) či získání pozorovatelského statusu v Africké Unii (AU). Turecko se tak profiluje jako země, která dává přednost demokracii, lidským právům a prosazuje mezinárodní platformy (Hale 2013: 226).

Postavení Turecka na Blízkém východě spočívalo na čtyřech zásadách, které se ale částečně kryjí s principy doktríny strategické hloubky. První zásada byla „bezpečnost pro všechny“. Turecko nechce zajišťovat bezpečnost pouze některých států, aktérů, nebo menšin, ale usilovalo o společnou bezpečnost celého regionu. Bezprostředně spojená je prioritou řešit spory dialogem. Turecko byla relativně úspěšné v uznání statusu zprostředkovatele či prostředníka regionálních sporů a konfliktů. Třetí zásadou je vzájemná ekonomická závislost, která má provázat region, omezit konflikty a samozřejmě se nejedná o deklarovaný cíl, ale je jasné, že z ekonomické spolupráce bude nejvíce těžit vzhledem k velikosti ekonomiky právě Turecko, respektive anatolská zbožná buržoazie. Kulturní soužití a pluralita je posledním principem. Tak etnicky a nábožensky heterogenní region jako Blízký východ musí přijmout pluralitu, aby v něm bylo dosaženo stability (Davutoğlu 2008: 85).

Celá tato doktrína je rámována použitím liberálních nástrojů jako *soft power*, řešení konfliktů, mírová diplomacie, prosazování *win-win* řešení konfliktů, ekonomická regionální spolupráce a provázanost, bezpečnostní stabilita regionu, Iniciativa aliance civilizací, nebo zapojení nestátních aktérů do sféry zahraniční politiky (Davutoğlu 2008: 83; Grigoriadis 2010: 4).

6.2 Nová zahraniční politika?

Zahraněční politika AKP často uvádí jako učebnicový příklad vzestupu *middle power* a v akademickém diskurzu převládá pozitivní pohled. Přesto vyvolává určitou kritiku, nebo je vnímána negativně. Kritici často hovoří o této doktríně jako o neoosmanismu. Což je nepřesné a většinou spojené s negativní konotací, které takové označení s sebou nese. Historický osmanismus představoval liberální proud devatenáctého století, který propojil osmanskou kulturu a islám s moderním nacionalismem. Jednalo se o supranacionální koncept usilující o vytvoření osmanské občanské identity, či nacionality, která by překračovala etnické a náboženské rozdělení říše (Kayalı 1997: 10–24). Pojem neoosmanismus se objevuje v souvislosti s Turgotem Özalem a především jeho zahraniční politikou, ale přesnější je také používaný termín *özalismus*. Neoosmanismus se dá nejlépe definovat jako opak izolacionistického kemalismu a jeho cílem je v novém mezinárodním a regionálním prostředí obnovit tradiční vazby, které byly přerušeny zahraniční politikou v období rané republiky a studené války. I přes zavádějící název se nejedná o skutečnou panosmanskou ideologii, stejně tak ani panturkickou, nebo dokonce panislámskou. Není ani iredentistickou, expanzivní nebo

agresivní politikou (Laçiner 2003: 199). Zůstává tak otázkou, zda je na místě hovořit o doktríně strategické hloubky jako o pokračování osmanismu nebo neoosmanismu, přesto zde je vidět podobnost s neoosmanismem respektive s özalismem. Ale Nicholas Danforth podotýká, že zde byla i jistá podobnost s kemalismem (Danforth 2008: 94). Danforth uvádí především nestrannost. Ta se projevila v možnosti zprostředkovávat mírové rozhovory mezi různými aktéry, ať už Sýrie a Izrael, Hamás a Fatáh, ale i vnitrostátní skupiny v Libanonu, či Iráku. Turecko tak bylo schopné přemostit etnické, náboženské i politické rozdíly. Ale nepochybně by se sem dalo řadit i prosazování míru v zahraniční politice, legalita a důraz na mezinárodní právo, nebo nestrannost. S dovětkem že ale pouze do roku 2011.

7 Proměna role turecké armády a desekuritizace v turecké politice

Přestože výše nastíněná doktrína Ahmeta Davutoğlu představovala zásadní změnu turecké zahraniční politiky, její vliv by byl silně limitován, pokud by nedošlo k výrazné transformaci vnitřní politiky Turecka a redefinici role armády ve společnosti a politice. Již po deeskalaci turecko-syrské krize začíná pozvolna proces desekuritizace turecké politiky, kdy řada politiků otevřeně kritizuje roli MGK v politice, její vliv, nebo výhradní právo utvářet bezpečnostní politiku a národní bezpečnostní strategický dokument bez účasti politiků. Mezi těmito politiky hrál významnou roli především Mesuta Yılmaz nebo Bülent Arınç (Polat in Tunkrová, Šaradín 2007: 116–117).

7.1 Příčiny desekuritizace a oslabení postavení vojenské

Kromě nárůstu kritiky role armády a volání po přesunu bezpečnostní politiky do gesce vlády sekuritizaci limitovaly i další faktory, případně usnadňovaly desekuritizaci. Patřil mezi ně proces z 28. února 1997 a následné rozpuštění RP na základě ohrožení sekulárního charakteru státu (Celep 2012: 12). To v očích armády alespoň částečně eliminovalo eminentní hrozbu politického islámu. Podobně dosažení ukončení syrské podpory pro PKK, chycení Öcalana a vyhlášené příměří, konec teroristických útoků a určité uklidnění situace v jihovýchodním Turecku tak představuje nezbytně nutné podmínky pro otevření nejprve politické, později veřejné debaty a omezení sekuritizace na konci devadesátých let obecně, ale taktéž specificky v otázce práv kurdské menšiny. Za této situace tak bylo možné diskutovat o odlišnosti kurdských tradic, kultury a jazyka, aniž by tato diskuse představovala ohrožení turecké bezpečnosti, což ukazuje, že se změnilo vnímaná hrozeb na konci devadesátých let (Polat 2008: 79). Taktéž udělení kandidátského statusu EU v roce 1999 vede k prvním reformám²⁸, které celému procesu napomáhají. Významným krokem je především dodatek k ústavě z roku 2001, který mění rovnováhu sil v MGK ve prospěch civilních členů, ale doporučení byla i nadále činěna konsenzuálně, což znamenalo, že zůstal zachován významný vliv armády v MGK (Cook 2007: 128).

²⁸ Mezi nejvýznamnější reformy patřily změny zákonů o sdružování, shromažďování a demonstracích, tiskového zákona a nadacích (Polat in Tunkrová, Šaradín 2007: 120).

V prvním volebním období mezi lety 2002 až 2004 AKP prosadila sedm reformních balíčků a řadu dalších významných ústavních dodatků (Polat in Tunkrová, Šaradín 2007: 122). Většina těchto změn se týkala soudní moci, lidských práv, ekonomiky, práv menšin. Celá řada těchto změn byla i z pohledu vojenských důstojníků přijatelná, některé změny ale představovaly ohrožení autoritářského postavení turecké armády²⁹. Nejvýrazněji do role armády zasáhly legislativní zásahy, které pokračovaly v reformě složení, fungování a kompetencí MGK. Rada tak byla podřízena civilní kontrole a došlo ke snížení její funkce na poradní výbor (Polat in Tunkrová, Šaradín 2007: 119–120). Významné byly i změny týkající se kurdské menšiny, kdy vláda umožnila vyučovat kurdštinu jako nepovinný jazyk na soukromých univerzitách, bylo zřízeno rádiové vysílání v kurdštině a později přibyl i televizní kanál (Polat 2009: 134). Fascinující byla pasivita armády k těmto změnám, která se ostře kontrastovala s přístupem armády k politice v devadesátých letech.

Pravděpodobně nejlepší vysvětlení pasivity armády je důležitost členství v EU, kdy poprvé od roku 1963 se v roce 1999 poprvé vstup zdál reálnou možností. Jen těžko si lze představit větší završení turecké transformace a modernizace než právě zisk členství EU. Vojensko-byrokratické elity tak vnímaly členství jako završení kemalistických reforem a nemohly se tak postavit proti těmto reformám, aniž by současně popřely vlastní identitu. Armáda by tak deklarovala, že kemalismus pro ni představoval pouze záminku pro autoritářské praktiky, což byl jeden z ústředních argumentů islamistických hnutí a *de facto* by tak zdiskreditovala svou důvěryhodnost a roli. Armáda pravděpodobně věřila, že se jí podaří nad celým procesem udržet kontrolu a proto tak k reformám dala svůj souhlas. Reformační proces, ale nabral setrvačnost a dynamiku³⁰, které se armádě nepodařilo zpomalit ani ovládat. Zaštitěna potenciálním vstupem do EU tak AKP mohla provádět tyto reformy, které byly žádoucí jako příležitost k omezení roli armády, redefinování podoby tureckého sekularismu, ale i samotné ekonomické výhody členství a zisk mezinárodního postavení sehrály svou roli.

Nejen že přístupové rozhovory umožnily Turecku provádět autonomní zahraniční politiku bez limitujícího vlivu armády, ale přijetí norem a principů EU měly vliv na vytváření zahraniční politiky. Jedinou výjimku ale představovala otázka autonomie severního Iráku,

²⁹ Například zrušení bezpečnostních soudů, zavedení nového trestního zákoníku, dodatky k zákonu o teroru, ztížení podmínek pro rozpouštění politických stran, podřízení armády finanční kontrole a účetnímu dvoru, vyloučení příslušníků armády z rady pro vyšší vzdělávání a rady pro televizní a rádiové vysílání a další (Aras, Polat 2008a: 501–502).

³⁰ V roce 2004 komisař pro rozšíření komentoval turecké reformní úsilí jako působivé, a to byl vnímán spíše jako pesimista v otázce tureckého členství (Cook 2007: 130).

kteřá byla pŕedevším po roce 2003 sekuritizovaná armádou. Reformní proces také ale podpořil zapojení občanské společnosti do politického dění, což opětovně posilovalo demokratizaci a desekuritizaci turecké politiky. Taktěž sebevědomí a prestiž pramenící z postupu v rozhovorech se promítly v podobě větší míry asertivity a aktivity turecké diplomacie (Aras, Polat 2008a: 510). Zároveň s touto politikou a postupem přístupového procesu rostl i ekonomický význam Turecka v regionu. Proces desekuritizace prošel zpomalením, když se začalo vzdalovat členství v EU kolem roku 2004, pŕedevším v souvislosti s otázkou Kypru.

7.2 Snaha armády vstoupit do politiky a následná eliminace jejího vlivu

Bezpochyby tak docházelo k procesu desekuritizace a postavení armády se měnilo a její vliv na politiku a společnost výrazně klesl. Toto ale neznamena, že by došlo k desekuritizaci turecké politiky, celou situaci je potřeba vnímat jako oslabení jednoho institucionálního sekuritizačního aktéra. Přestože celá škála témat byla desekuritizovaná od nošení náboženských šátků po vysílání v kurdském jazyce, jedna oblast zůstala relativně sekuritizovaná. Jednalo se o otázku severního Iráku. Dokonce po americké invazi do Iráku začíná růst sekuritizace tohoto tématu, které bylo stále vnímáno jako zdroj hrozby pro Turecko. Vytvoření *de facto* nezávislého kurdského státu vedlo k sekuritizaci nejen zahraniční politiky, ale i domácí politiky. Armáda se totiž rozhodla využít znovuobnovení aktivity PKK v roce 2006 jako záminku pro sekuritizaci turecké politiky. Vojenští pŕedstavitelé obvinili AKP, že má skrytou islamistickou agendu a že turecká společnost není pŕíliš aktivní, aby zabránila vzestupu této islamistické hrozby (Polat 2009: 129). Turecké armádě se zdálo, že AKP ohrožuje sekulární charakter tureckého státu a rozhodla se zabránit zvolení Abdullaha Gůla prezidentem. Ústavní soud, který touto dobou ještě stále měl sekulární charakter, rozhodnul, že volba prezidenta byla neústavní. Avšak celé zdůvodnění tohoto rozsudku bylo značně nestandartní (Hale 2013: 142). Ústavní soudci tak pravděpodobně podlehli sekuritizaci armády nebo i ústavní soud vystoupil jako sekuritizační aktér.

AKP zareagovala vyhlášením pŕedčasných voleb. Sekuritizace, o kterou se pokusila armáda, do jisté míry zafungovala, protože na otázku bezpečnosti reagovaly téměř všechny strany a tématem voleb tak byla jednoznačně situace v severním Iráku a teror PKK (Polat 2008: 84). Toto téma pŕijala i AKP, ať už to bylo z důvodů významnosti tohoto tématu, silícímu nacionalismu v Turecku anebo posílení nacionalistické frakce uvnitř strany. Přesto

určitou změnu v otázce sekuritizace turecké politiky představuje fakt, že nedošlo k sekuritizaci interní kurdské otázky. Po svém rozhodném volebním vítězství AKP znovuzvolila Güla prezidentem, tentokrát již bez obstrukcí a také změnila způsob volby prezidenta na přímý. Generální štáb vydal dokonce ostré komuniké, které prohlašovalo: „...*náš národ pozoroval chování center zla, která se pokoušela systematicky rozežrat sekulární charakter* (státu pozn. autora).“ (Lawson in Lawson 2012: 186) Po tomto neúspěšném pokusu kemalistické elity zahájily řízení o zrušení AKP ústavním soudem v březnu 2008, ale rozdílem jediného hlasu tento návrh neprošel (Hale 2013: 142). Armáda se však střetla s bezprecedentním odporem veřejného mínění, které ukazovalo, že turecké společnost nepřistoupila na sekuritizaci bezpečnostních složek a naopak se vymezila proti tradiční ochránkyni sekulárního charakteru státu. Armáda tak nejenže nedosáhla svých cílů, ale z mocenského střetu vyšla jako poražená a bez podpory veřejného mínění.

Procesy, které vypukly mezi lety 2008 až 2010 a byly nazvané Cage Action, Ergenekon³¹ a Sledgehammer, definitivně dekonstruovaly postavení armády. Začátek vyšetřování spadl do období po vítězných parlamentních volbách, kdy AKP získala důvěru ve své postavení. Jednalo se o soudní procesy především s členy armády, ať už bývalými, či současnými, kteří byli obviněni ze spiknutí a organizování rozsáhlé konspirační sítě plánující vojenské převraty s cílem svrhnout AKP. Rozsah vyšetřování byl enormní a stejně tak i počet obviněných, jejichž počty dosahovaly řádů stovek (Tamtéž: 143). Procesy hluboce rozdělily tureckou společnost na dva tábory. Tradicionalistická část obyvatel věřila, že se jednalo o procesy, které odhalily a zničily *deep state*³², zatímco progresivní Turci vnímali tyto procesy jako obdobu politických procesů. Oba tyto pohledy jsou ale zavádějící, protože na základě důkazů předložených obžalobou je možné prohlásit, že část, ale velmi malá část obviněných, byla zapojena do ilegálních aktivit (Jenkins 2009: 9–14). Jenkins ale dochází k závěru, že: „*Neexistuje důkaz, že organizace Ergenekon, jako je popsána v obžalobách, existuje, nebo kdy existovala. Ve skutečnosti obžaloby obsahují tolik kontradikcí, zvěstí, spekulací, dezinformací, nelogičností, absurdit a nepravd, že nejsou ani vnitřně konzistentní nebo koherentní.*“ (Tamtéž: 2009: 11) Armáda, jež se tradičně těšila důvěry turecké společnosti, tak

³¹ Egenekon je bájně údolí v Altajských horách, které mělo být kolébkou Turků. Název tohoto údolí měla pojmout za jméno údajná tajná organizace založená CIA po puči v roce 1960. Má se jednat o enormní síť vojenských důstojníků, policistů, soudců, akademiků a členů pravicových politických organizací (Jenkins 2009: 43–45).

³² Turecky *derin devlet* údajná konspirační skupina složená z příslušníků výzvědných organizací, bezpečnostních složek, organizovaného zločinu a soudců. Na rozdíl od označení skupiny Ergenekon se jedná o obecný pojem, kdy by se dal použít český ekvivalent „stát ve státě“.

nejenže ztratila popularitu v roce 2007 v souvislosti s pokusem o postmoderní převrat, ale mezi lety 2008 až 2010 ztratila v očích významné části společnosti důvěryhodnost a prestiž. Taktéž nejprve masivní zatýkání důstojníků a jejich následné odsouzení výrazně zasáhlo personální základny armády. Není nutné asi zdůrazňovat psychologický dopad na důstojnický sbor. Postavení turecké armády ve své podobě z dvacátého století velmi pravděpodobně zaniklo v důsledku událostí mezi lety 2007 a 2010. Není náhodou, že výrazné zlepšení vztahů s vládou v severním Iráku přichází teprve po demontáži armády jako sekuritizačního aktéra.

Významné je zmínit i dopady voleb z roku 2007 na desekuritizaci, kdy přes vyhrocenou kampaň ve volbách 2007 ale AKP setrvala v desekuritizačním diskurzu a oznámila, že bude zřízen kanál vysílající v kurdském jazyce TRT 6 a taktéž oznámila, že má v úmyslu dokončit GAP, který představoval prostředek se špatnou ekonomickou situací v jihovýchodním Turecku, což v očích AKP měla omezit podporu Kurdů této organizaci (Polat 2008: 84). Dokonce v roce 2009 ministr vnitra ohlásil iniciativu nejprve nazvanou „kurdské otevření se“³³. Do roku 2010 AKP představovala aktéra, který vítal desekuritizaci a aktivně usiloval o prevenci sekuritizace.

Teprve demontáž fungování armády jako aktéra sekuritizace a garanta sekulárního charakteru Turecka představuje definitivní konec armádní sekuritizace v podobě z devadesátých let. I do budoucna zůstává otázkou, zda armáda bude někdy schopná znovuzískat své dominantní postavení v otázkách národní bezpečnosti.

³³ V turečtině *Kürt açılımı*. Později přejmenováno na *Demokratik açılım süreci* „demokratické otevření se“, případně proces demokratické otevření se či proces demokratické iniciativy. Jednalo se o další reformní balíček zaměřený především na oblast lidských práv a práv menšin. Více viz (Ulosoy 2010: 71–90).

8 Od nástupu AKP po „arabské jaro“

Přestože bylo možné od podpisu Adanské smlouvy pozorovat graduální zlepšování vzájemných vztahů Turecka a Sýrie, nástup AKP ohlašuje počátek nejen nové éry v turecké domácí politice, ale i zahraniční politika vstupuje do zcela nového období, což platí i pro vztahy obou zemí. Již v létě roku 2002 se začal vynořovat problém, který byl pro Turecko i Sýrii prioritním. V této době totiž americká vojska a spojenci porazili Talibán a al-Káidu v Afghánistánu a americká administrativa začala obracet mezinárodní pozornost na Irák (Brown 2007: 97).

8.1 Americká invaze Iráku a její vliv na spolupráci Turecka a Sýrie

Tehdejší premiér Ecevit sice deklaroval, že Turecko nemá žádný zájem, aby došlo k invazi Iráku, ale pokud by mělo dojít k invazi, kladl důraz na informování turecké vlády předem. Ostatní čelní státní představitelé a členové armády dali najevo, že za splnění určitých podmínek je možné získat tureckou podporu. Pro tureckou stranu bylo nezbytně nutné, že za žádnou cenu nesmí invaze vyústit ve vznik nezávislého Kurdistanu. Dále Turecko požadovalo odpuštění velké části tureckého dluhu. Nový režim, který bude ustanoven v Iráku, musí být přijatelný pro obyvatele Iráku, aby byla zajištěna stabilita státu, respektive celého regionu. V neposlední řadě i zachování dvou na ropu bohatých regionů³⁴ pod vládou Bagdádu a garanci práv Turkmenů (Tamtéž: 98).

Zdalo se, že ani změna vlády a nástup AKP nezměnil ochotu Turecka podílet se na americké invazi, náznaky, že spolupráce nebude možná, byly jednoduše přehlíženy, nebo vnímány jako součást vyjednávání za účelem dosažení nejlepších možných podmínek. Přesto i sám Erdoğan v projevu, který přednesl členům strany, zdůraznil, že zapojení do invaze umožní Turecku kontrolovat následný vývoj událostí, v opačném případě může dojít k ohrožení dlouhodobých zájmů Turecka a jeho bezpečnosti. Je možné, že než apel na poslance šlo spíše o připomenutí vnímané podpory USA kurdeckým plánům na vznik Kurdistanu a bylo by tak lepší mít dohled nad celou situací. Důležitý je i kontext, ve kterém má dojít k americké invazi. V lednu roku 2003 na summitu v Kodani Turecko nedosáhlo svého cíle a to stanovení pevného data pro zahájení přístupových rozhovorů. Zklamání tureckých elit se rychle přeměnilo na nedůvěru a pocitu uražené pýchy. Americká snaha

³⁴ Jednalo se o Mosul a Kirkúk.

napadnout Irák a některé poznámky amerických představitelů³⁵ obnovily syndrom ze Sèvres a turečtí představitelé tak pochybovali o úmyslech svého spojence, dokonce USA podezírali z tajné snahy oslabit Turecko nebo vytvořit nezávislý kurdský stát (Robins 2003: 561).

Pro mnohé překvapivě, ale turecký parlament neodhlasoval schválení zákona, který by umožnil turecké zapojení, nebo umožnil využít Turecko jako druhou frontu. AKP neměla zájem pouhé tři měsíce po volbách přijít o svou popularitu, protože turecká společnost byla proti americké invazi. Představitelé strany si uvědomovali svou zranitelnost vůči armádě, protože intervenci generálního štábu z 28. února 1997 měli stále v živé paměti (Robins 2003: 564). Popularita mezi tureckým obyvatelstvem tak představovala v myslích členů AKP ochranu před zásahem armády do sféry politiky. Po neúspěšném hlasování došlo k prudkému ochlazení vztahů s USA³⁶. Naopak tento krok byl velmi pozitivně uvítán na Blízkém východě, kdy Turecko částečně eliminuje svou pověst nástroje imperiálních zájmů USA. Popularita, kterou si Turecko získalo, byla bezprecedentní a později byla dále posilována především kritikou AKP k Izraeli (Hale 2013: 234).

Po vítězství strany AKP v roce 2002 také dochází k podpisu další smlouvy se Sýrií o spolupráci v otázce výcviku armády (Schenker 2009). Což Schenker vnímá jako obrat v turecko-syrských vztazích, ale přesnější je neopomíjet kontinuitu a dynamiku, kdy se nejednalo o bod zlomu či zásadní událost. Spíše je dobré tuto situaci vnímat optikou konvergence zájmu Turecka a Sýrie v předvečer americké invaze do Iráku. Právě hrozící situace tak byla primárním zdrojem zvýšené kooperace Turecka a Sýrie po nástupu AKP k moci (Kanat 2012: 243). Oba státy se obávaly, že invaze vyvolá v celém regionu chaos, který bude mít silný destabilizační potenciál, což ohrozí oba státy a jejich integritu. Také se obávaly, že intervence může přímo či nepřímo podpořit nacionalistické aspirace iráckých Kurdů na autonomii nebo dokonce nezávislost. Takovýto vývoj by byl v přímém rozporu s dlouhodobým cílem Turecka udržet Irák jako unitární stát a zabránit jeho rozpadu. Ačkoli syrská kurdská menšina je výrazně menší než turecká menšina a nikdy nebyla tak aktivní jako turečtí Kurdové, přesto by byl nastíněný vývoj stejně nepřijatelný i pro syrský režim. Nicméně Shaista Zafar uvádí, že alespoň část tureckých představitelů se obávala, že Sýrie

³⁵ Například poznámka ministra zahraničních věcí USA Colina Powella vítající znovuustavení kurdského parlamentu v severním Iráku (Brown 2007: 97).

³⁶ Turecko se pokoušelo získat povolení intervenovat na území severního Iráku, které ale nedostala. Situaci zhoršovaly incidenty, při kterých americká armáda zadržela turecké příslušníky speciálních sil na území severního Iráku (Brown 2007: 100).

bude pobízet irácké a turecké Kurdy k vytvoření nezávislého Kurdistanu (Zafar 2012: 153). Ale vzhledem k přítomnosti kurdské menšiny v samotné Sýrii by se taková snaha mohla rychle obrátit i proti samotné Sýrii. Přesto ale část tureckých elit mohla vnímat takovéto ohrožení a proto se mohla zasazovat o spolupráci, aby mohla lépe kontrolovat syrské jednání. Taktéž po zařazení mezi darebné státy a státy, které podporují terorismus, ale Damašek nebyl v pozici, aby si mohl dovolit vést podobnou kampaň. Moment, kdy se Recep Tayyip Erdoğan stal premiérem³⁷, Sami Moubayed označuje za zpečetění dobrých vztahů (Moubayed 2008: 3–4). Což ale je mírné zjednodušení, které reflektuje především mediální obraz, který se utvořil kolem této významné osoby turecké politiky poslední dekády. Ale faktem bylo, že celá řada kroků tureckého premiéra byla nadšeně přivítána Damaškem. Sem by se dala zařadit prvořadě kritika Izraele. Taktéž krátce po svém nástupu do úřadu premiéra Erdoğan odmítnul Šarona, který nabízel, že přijede na státní návštěvu, později stejně odmítnul Ehuda Olmerta.

Hrozící invaze vede k nebývalé spolupráci Turecka a Sýrie. Sýrie byla první zastávkou na zahraniční cestě tehdejšího ministra zahraničních věcí Abdulaha Gūla, který údajně měl sondovat, zda by byla mezi arabskými státy podpora pro případný turecký odpor proti plánům USA. Robins uvádí, že tato diplomatická mise ministra zahraničních věcí měla za cíl přesvědčit arabské státy a Írán, že případná vojenská intervence Turecka v severním Iráku by neměla za cíl anektovat toto území, ale pouze stabilizovat situaci v regionu (Robins 2003: 562). V návaznosti na tuto snahu pak také Turecko přišlo s iniciativou konference sousedů Iráku, jejímž spoluautorem byla i Sýrie (Tocci, Walker in Linden et al. 2012: 45). Tato konference měla řešit otázky spojené s americkou invazí a koordinovat činnost okolních států v rámci zachování regionální stability a integrity Iráku. Gül prohlásil, že Turecko a Sýrie mají legitimní obavy z budoucnosti Iráku a měly by spolupracovat všemi možnými způsoby, aby přispěly k míru a stabilitě a jak sám připustil, oba státy tuto snahu již vyvíjely (Aras, Polat 2008a: 510). Intenzita vzájemných vztahů se také odrazila na ekonomických a hospodářských vztazích. Došlo tak k předjednání smlouvy o volném obchodu mezi Tureckem a Sýrií, na co obě delegace navázaly vyjádřením podpory pro vzájemný obchod. Syrská delegace skládající se z ministra zahraničních věcí Šaraa, ministra financí Zaima a premiéra Míró vedla ekonomické rozhovory, které vyústily v roce 2003 podpisem memoranda o vzájemném

³⁷ Erdoğan byl odsouzen za citování básně Ziya Gökalpa a bylo mu zakázána politická aktivita a účast v politice. Teprve po schválení třech ústavních dodatků a doplňovacích volbách se tak mohl stát členem parlamentu a převzít post premiéra viz (Cook 2007: 101). Fakticky, ale již před zvolením do parlamentu jednal jako *de facto* představitel turecké exekutivy (Robins 2003: 551–552). Paradoxní bylo, že Gökalp byl významnou osobností spjatou s formováním kemalismu a vyhradil se proti islámu, panislamismu a osmanismu.

porozumění a tří smluv týkajících se cel, těžby ropy a zemního plynu a zdravotnictví (Altunışık in Bal 2004: 369). Dokonce oba premiéři deklarovali, že brzy se povedou rozhovory o dělbě vody (Lawson in Lawson 2012: 177).

Obzvláště po útocích al-Káidy v Istanbulu, které Damašek přísně odsoudil, v tomto roce rostl i význam bezpečnostních vazeb. Nestabilita v regionu byla důležitou vedlejší motivací těchto kroků. V první řadě se jednalo obavy obou států z vývoje situace v severním Iráku, zároveň v Sýrii rostlo znepokojení, že by se americká administrativa mohla rozhodnout pokračovat ve svém tažení proti režimům podporujícím terorismus a vlastníci zbraně hromadného ničení. Sýrie by se tak pravděpodobně stala dalším cílem. Prezident Bašár Asad tak vzkázal, že se těší na zlepšení vzájemných vztahů a spolupráci a oznámil, že Sýrie vydá 22 podezřelých z terorismu, kteří měli uprchnout do Sýrie a kteří byli hledaní v souvislosti s atentáty v Istanbulu do rukou turecké justice (Bishku 2012: 47).

8.2 Změna regionu po válce v Iráku a vznik společných hrozeb

Důležitý byl vznik mocenského vakua na Blízkém východě po pádu režimu Saddáma Husajna. Přestože byl Irák sankčním režimem fakticky paralyzován, pro státy Perského zálivu představoval protiváhu ke skutečné či domnělé hrozbě z Íránu. Také tradiční velmoci regionu, Egypt a Saúdská Arábie, prošly relativním oslabením, což umožnilo vzestup dvou nových pólů moci v regionu, a to Turecka a Íránu (Almuedo 2011: 146). V tomto období ostře kontrastuje přístup Turecka a USA k Sýrii s obdobím devadesátých let. Zatímco v devadesátých letech Washington sklízel kritiku Ankary za svůj postoj k režimu Háfize Asada, tak po 11. září 2001 naopak americká administrativa přijímá nekompromisní postoj, zatímco turecká vláda zaujala konstruktivní postoj (Altunışık, Tür 2006: 243).

Zlepšování turecko-syrských vztahů má také významný dopad na vztah Turecka a Íránu, které byly od íránské islámské revoluce napjaté. Ty ale v poslední dekádě prošly výraznou kvalitativní změnou. Faktorů je zde víc, ať už snaha Turecka diverzifikovat import pro energetiku nezbytných surovin, nová zahraniční politika a postoje AKP, ale i syrsko-turecké otevření hrálo svou roli, která nebyla zanedbatelná (Moubayed 2008: 4). Pro Írán je Sýrie klíčový spojenec³⁸ v regionu a její geostrategický význam pro Teherán je signifikantní,

³⁸ I přes výrazné rozdíly mezi povahou obou států, kdy Sýrie je sekulární stát se sunnitskou většinou a Írán naopak stát šíitů vedený teokracií oba státy navázaly vzájemně důležité spojení. Přesto jsou oba režimy autoritářské a podstatná část syrského režimu je taktéž šíitská, respektive aláwitská.

a to především pro šíření íránského vlivu do Palestiny a Libanonu (Idrees 2011: 89). Nebylo tak překvapivé, že navázání přátelských vztahů Írán vítá a bral jej za základ pro vlastní vztahy s Tureckem. Později k rozvoji vzájemných vztahů přispěl i boj proti kurdskému nacionalismu, kdy v íránském Kurdistanu vzniká Strana svobodného života v Kurdistanu (*Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê*, PJAK), která bývá označována za odnož PKK (Jenkins 2012: 32; Edwards, Hinchcliffe 2008: 78–80). Vypuknutí boje PJAK proti Íránu se odehrálo ve stejnou dobu, kdy končí příměří vyhlášené PKK. Tento fakt vede k nebývalé bezpečnostní spolupráci obou států. Na své první cestě do Teheránu 24. června 2004, tak Erdoğan dosáhl podpisu memoranda o bezpečnosti³⁹. Íránsko-syrské vztahy také měly svůj dopad na vztahu k Turecku. Přestože Sýrie potřebovala Írán jako svého patrona, zájmy obou států se často rozcházely nad řadou regionálních problémů. Nejviditelnější byl tento trend v otázce poválečného Iráku, kdy Írán se pokoušel prosazovat svůj vliv skrze šíitskou menšinu, což ale nebylo přijatelné pro Sýrii. Dynamiku či logiku tohoto tripartitního vztahu vyjádřil Samir al-Taki, vedoucí syrského Orientálního centra pro mezinárodní vztahy, když prohlásil: „*Když Sýřané přemýšlí o hrozbách, obrací se k Íránu. Když ale přemýšlí o příležitostech, tak hledí k Turecku.*“ (Taki citován in Moubayed 2008: 5)

Pro turecko-syrské vztahy byl velmi důležitým impulzem pro hlubší spolupráci a posílení společného vnímání hrozeb a následnou sekuritizaci běh událostí z počátku roku 2004. V syrském městě Qámišlí vypukly kurdské nepokoje. Příčinou těchto bouřlivých nepokojů se stal fotbalový zápas⁴⁰. Celou situaci nakonec vyřešila armáda masivním nasazením vojáků, tanků a letecké podpory, protože došlo i ke svržení sochy Háfize Asada (Tejel 2009: 108–133, Zisser 2007: 98). Bylo jasné, že i v Sýrii se začínají mobilizovat Kurdové a Sýrie si již nemůže dovolit podněcovat kurdský nacionalismus. Není tak překvapivé, že syrský režim mnohem otevřeněji a častěji označuje PKK za teroristickou organizaci, což bylo nejviditelnější v červnu roku 2005, kdy bombové atentáty PKK označuje za teroristický čin (Altunışık, Tür 2006: 241). Jedná se tak o pokračování nastoleného trendu v bezpečnostní spolupráci, která představuje pro Turecko výrazné aktivum. Zároveň tak došlo v obou státech k vytvoření společného pocitu ohrožení. Ankara díky procesu desekuritizace

³⁹ Toto memorandum vedlo k významné bezpečnostní spolupráci v boji proti PKK a PJAK. Spolupráce zašla tak daleko, že oba státy dokonce prováděly koordinované útoky v pohraničních oblastech, aby zabránily stažení se bojovníků výše zmíněných organizací z jednoho státu do druhého (Jenkins 2012: 32–34).

⁴⁰ Arabští fanoušci hostů měli vytáhnout portréty Saddáma Husajna. Vzhledem k masakrům Kurdů, které tento diktátor nařídil, jednalo se o citlivou otázku i pro syrské Kurdy. Naopak Kurdové se měli vrhnout do pouličních střetů s údajným pokřikem „obětujeme naše životy pro Bushe“ (Tejel 2009: 110–113).

vnímá kurdskou hrozbu téměř výhradně jako externí ohrožení, ale pro Sýrii se kurdský nacionalismus stal i interní hrozbou a o to palčivěji byly vnímána situace v severním Iráku.

Především byl ale rok 2004 významný pro vztahy obou států především díky dvěma státním návštěvám. První cesta Bašara Asada do Ankary v lednu 2004 byla bezprecedentním krokem a jednalo se o první návštěvu syrského prezidenta v Turecku. Mezi problémy, které Bašar Asad řešil, patřila především otázka autonomie severního Iráku, kurdský nacionalismus a regionální nestabilita. Podobně přelomová byla návštěva Erdoğana v Damašku, kdy oba státy podepsaly smlouvu o volném obchodu, kterou sepsaly dříve v roce 2004. Několik dokumentů, které Bašar Asad podepsal, měly hovořit o Turecku v jeho hranicích včetně Alexandretty, což by se dalo považovat za implicitní uznání statusu Alexandretty (Lawson in Lawson 2012: 178), Bishku dokonce tvrdí, že ve smlouvě o volném obchodu měla být údajně klauzule uznávající *de facto* hranice Turecka (Bishku 2012: 47). David Lesch tvrdí, že Bašar Asad se výrazně zasazoval o zlepšení vztahů s Tureckem a takto by se tento významný ústupek dal vnímat. Lesch explicitně říká, že při návštěvě Ankary Asad připustil, že Alexandretta je v současnosti integrální součástí Turecka (Lesch D. 2005: 232). Dokonce během této návštěvy Bašar Asad v návaznosti na předchozí turecké výroky o nepředstavitelnosti vzniku nezávislého Kurdistanu v severním Iráku prohlásil, že pro Sýrii by vytvoření nezávislého kurdského státu taktéž představovalo překročení „červené linie“ (Altunışık, Tür 2006: 241). Vzhledem k důležitosti kurdské agendy pro turecké představitele, toto bylo významné gesto dále posilující spolupráci v oblasti bezpečnosti a koordinace postupu v otázce kurdského nacionalismu. Posilování vztahů v roce 2004 také může být způsobeno izraelskými aktivitami v severním Iráku. Pro obě vlády byly tyto aktivity nepřijatelné, protože je vnímaly jako pomoc v budování nezávislého Kurdistanu. Kvůli těmto intervencím také utrpěly turecko-izraelské vztahy.

8.3 Období chladných vztahů v letech 2005–2006

Léta 2005 a 2006 byla ve znamení ochlazení vztahů, a to alespoň podle Lawsona. Což zní paradoxně, protože většina autorů silně akcentuje druhou státní návštěvu prezidenta Sezera v Damašku. Prezident Sezer se rozhodl státní návštěvu vykonat v době, kdy se Sýrie ocitla pod silným mezinárodním tlakem a dostala se do izolace. Obojí bylo výsledkem vraždy bývalého libanonského premiéra Rafika Harírího, z jehož vraždy byla silně podezřívána právě Sýrie, protože Harírí byl jedním z nehlasitějších kritiků syrské přítomnosti v Libanonu. Mezi

další podezřelý patřil Hizballáh, který ale naopak obviňoval Izrael a Mossad. Celá situace byla ještě více zdůrazněna, když USA apelovaly na prezidenta Sezera, aby nenavštívil Damašek. Tento krok tak dále zvětšil rostoucí tureckou popularitu. Zůstává tak otázkou, jak tuto návštěvu chápat. Sezer sice deklaroval touhu dále prohlubovat vzájemné vztahy, ale faktem je, že tato státní návštěva nevedla k podpisu žádných smluv a ani jiným výsledkům. Spíše se celá situace dá chápat jako flagrantní vyjádření nesouhlasu se zahraniční politikou USA a americkým postupem k Blízkému východu, anebo specificky k Turecku. Argument Lawsona podporuje i Oktav, který zmiňuje, že Sezer předal Bašáru Asadovi zprávu, že Sýrie se musí podřídit rezolucím OSN a stáhnout své vojska z Libanonu (Oktav in Oktav 2011: 76–77). I ministr zahraničních věcí Abdullah Gül k situaci po atentátu na Harírího přijal více kritický tón a připomněl syrské vládě, že pokud nevezme v potaz varování mezinárodní komunity, ocitne se v situaci, ve které nenalezne žádnou podporu (Lawson in Lawson 2012: 180). Podobně jednání tureckých a syrských společností v tomto roce mělo jen velmi omezené výsledky. Toto období je také charakteristické snahou Turecka udržovat rovnováhu vztahů s Izraelem a Sýrií. Což dokládá návštěva prezidenta Sezera a na druhou stranu nákup izraelských bezpilotních letounů (Schenker 2009). Ochladnutí turecko-syrských vztahů představuje impulz pro obnovu vztahů s Izraelem⁴¹, kdy premiér Erdoğan navštívil Jeruzalém a oznámil, že dojde k podepsání sedmnácti nových smluv týkajících se společných vojenských projektů. Je to právě uvedená snaha vybalancovat vztahy se Sýrií i Izraelem, kterou turecké ministerstvo zahraničních věcí může využít, když se chopí role prostředníka v tajných mírových rozhovorech mezi Sýrií a Izraelem.

Především v roce 2006 Turecko cítí, že je díky mezinárodnímu tlaku vyvíjenému na Sýrii a kurdskému nacionalismu v lepší pozici a může ovlivňovat syrskou politiku. Celá situace vyvrcholila, když vypukla druhá válka v Libanonu. Turecko ze své nově nalezené pozice tlačí Sýrii, aby se neúčastnila tohoto konfliktu, dokonce premiér Erdoğan posílá svého poradce Davutoğlua jako zvláštního vyslance do Damašku, který urguje Bašára Asada, aby se nezapojoval do konfliktu mezi Izraelem a Hizballáhem. Dokonce Erdoğan zašel tak daleko, veřejně vzkázal syrskému prezidentovi, že Sýrie se nemůže uchýlit k emocionálnímu přístupu, ale je nutné dojít ke stabilitě skrze racionální přístup (Lawson in Lawson 2012: 181). Davutoğlu měl tlumočit obavy premiéra z eskalace násilí a šíření nestability do celého regionu (Aras, Polat 2008a: 510–511). Turecká snaha řešit krizi dokládá víru tureckých tvůrců

⁴¹ Zlepšení vztahů bylo jen krátce narušeno cestou Chálida Mišála do Ankary po vítězství Hamásu ve volbách do palestinské samosprávy v roce 2006 (Hale 2013: 229).

zahraniční politiky, že mohou výrazně ovlivňovat syrskou politiku, což je pozoruhodný posun od výhrůžky o použití násilí z let devadesátých. Nejnižšího bodu dosahují vztahy v srpnu, když Turecko nabídlo, že vyšle turecké síly na jih Libanonu po rychlém stažení izraelských vojáků. V Turecku panovaly obavy, že Sýrie přece jen spolupracuje s Teheránem na vyzbrojování Hizbulláhu. Ankara reagovala vysláním tureckých stíhacích letounů na opakované mise, jejichž cílem bylo přimět podezřelá letadla přistát, aby mohlo dojít k jejich prohledání. Schenker uvádí, že dodávky materiálu a výzbroje měly přepravovat i nákladní vozy, které projížděly přes turecké území (Schenker 2009). Pravděpodobně si ale turecká strana uvědomila, že přístup, který zvolila, odrazuje syrský režim od bližší spolupráce a ohrožuje vztahy, které oba státy budovaly od roku 1998. Otázka vývoje v severním Iráku představovala pro Turecko také prioritu. Především v otázce bezpečnosti a ministr zahraničních věcí Gül varoval KRG, že by měla opustit ambice na větší sebeurčení, ovládnutí Kirkúku a měla by přestat tolerovat PKK, pro kterou severní Irák slouží jako úkryt (Edwards, Hinchcliffe 2008: 83). Toto ostře kontrastuje s vývojem událostí v roce 2007 a po něm.

V posledních měsících roku 2006 uvalilo Rusko ekonomické sankce na Gruzii a Ázerbájdžán ve snaze zablokovat projekt ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan. Rusko pokračovalo v nastolené strategii a usilovalo o propojení Arménie a Íránu s ruskou sítí. Pro Turecko energetická nezávislost byla důležité téma a ruské kroky v kombinaci se situací v severním Iráku, tak znamenaly, že Turecko energetickou hrozbu sekuritizovalo, protože výpad dodávek ropy by citelně oslabil tureckou ekonomiku. Došlo tak k rozhodnutí nabídnout další technickou a vojenskou pomoc oběma státům zasaženými sankcemi. Celá situace znamenala oslabení převahy Ankary nad Damaškem. V této situaci se tak turecko-syrské spolupráci začalo dařit více a tento trend se přenesl do dalších let. Nejvíce se obnovení vzájemných vztahů ukázalo v rovině ekonomické, kdy se probíral především bilaterální obchod a investice, protože od prvního ledna 2007 mezi oběma státy měla vzniknout zóna volného obchodu. Tak v rovině bezpečnostní, kdy se především řeší implementace již podepsaných smluv. V letech 2006 a 2007 se ale normalizovaly vztahy mezi USA a Tureckem, což se výrazně projevilo na boji s PKK a sekundárně také na vztazích s iráckým Kurdistánem. Především říjnová návštěva premiéra Erdoğanova ve Washingtonu přinesla významný ústupek, kdy americká administrativa začala sdílet s Tureckem aktuální výzvědné informace ze severního Iráku (Tocci, Walker in Linden et al. 2012: 45).

V únoru 2007 odjel do Ankary Walíd Muallim, který usiloval o oživení tripartitní spolupráce Íránu, Sýrie a Turecka. Součástí agendy, ale byla také situace v Iráku a palestinských územích. Jako vstřícné gesto deklarovala dokonce turecká vláda, že se rozhodlo snížit svou roli v Libanonu (Lawson in Lawson 2012: 184). Důležitější byla ale říjnová návštěva Bašára Asada, kdy se turečtí představitelé primárně snažili získat podporu pro své případné intervence v severním Iráku. Klíčový ale byl pro syrskou stranu podpis memoranda o porozumění, v němž se státy zavázaly dále rozšiřovat investice a společné projekty, zlepšit společnou infrastrukturu a především se povedlo získat tureckou pomoc pro syrské banky a při obnově ropovodu z Killisu do Homsu. Bližší bezpečnostní spolupráce se dále formovala v rámci turecké obavy z vývoje v severním Iráku a novou ofenzívou PKK. Premiér Erdoğan označil americkou snahu o řešení nastalé situace za selhání a varoval, pokud by došlo ke zhoršení situace, že vydá turecké armádě rozkaz zásobovat zbraněmi Turkmeny v Kirkúku. Turecká armáda zaujala předsunutá postavení a opakovaně pokračovala v pronásledování bojovníků PKK i za iráckou hranicí, představitelé armády tlačili na politiky, aby jim byly uděleny mimořádné pravomoci (Schleifer 2007). Přestože v tomto roce došlo k podpisu paktu o bezpečnosti mezi Tureckem a Irákem, možnost pokračovat v pronásledování v něm nebyla (BBC 2007). Riziko konfliktu tak bylo stále velmi vysoké a celá situace postupně gradovala a nakonec se turecká vláda rozhodla zvolit taktiku dělostřeleckých přepadů a leteckých úderů proti základnám PKK.

8.4 Zlaté období spolupráce

V roce 2007 se odehrál pokus o druhý postmoderní vojenský převrat, který ale neuspěl a naopak z něj vyšla posílená vláda. Důsledkem této situace pak bylo posílení pozice vlády, která si mohla dovolit otevřenější politiku vůči severnímu Iráku, ale teprve soudní procesy spojené s údajnou organizací Ergenekon eliminovaly pozici armády a AKP mohla vést autonomní zahraniční politiku i s autonomním kurdským územím.

Řešení problematiky dělby vody mezi Irákem, Sýrií a Tureckem se stalo prioritou v dalším roce, kdy se delegace všech tří států sešly a vedly jednání, na jejichž konci se všichni účastníci dohodli sestavit komisi, která se pokusí tento problém vyřešit, a to co nejrationálněji. Tato jednání se odrazila i v optimistických jednáních tureckých a syrských podnikatelů a obchodníků. Mezi další oblasti pokroku patří spuštění řady rozvojových projektů soustředěných mezi města Gaziantep a Aleppo. Vrcholem vztahů v tomto roce je pak

prohlášení o plánovaném vytvoření společné podniku, který by měl za cíl lokalizovat ropu na území Sýrie s poznámkou, že v budoucnu může dojít k možné spolupráci v otázce jaderné energie a spolupráci v oblasti energetiky. Během státní návštěvy Bašára Asada je na programu schůze bezpečnost, primárně se hovořilo o íránském jaderném programu a o vývoji nejnovějších událostí v Iráku, především v severním, ale i Palestině. Turecká vojenská ofenzíva, která začala v minulém roce, ale citelně poškozovala ekonomické vztahy se severním Irákem (Lawson in Lawson 2012: 187). V květnu tohoto roku byla podepsána formální smlouva řešící vyrovnání za majetek zkonfiskovaný Tureckem Sýrii a naopak Sýrií Turecku v padesátých a šedesátých letech. Přestože v roce 1972 oba státy souhlasily, že provedou odškodnění, nedošlo k žádnému posunu až do roku 2008 (Bishku 2012: 42).

V tomto roce ale také vrcholí tajná jednání mezi Izraelem a Sýrií, což představuje důležitý podnět pro bližší spolupráci Sýrie s Tureckem. Po pádu jednání, který byl zapříčiněn zahájením izraelské operace Lité olovo (Kanat 2012: 244–245), se bilaterální vztahy dále prohlubovaly. Pro Sýrii totiž mírové rozhovory byly jednak cestou jak získat zpět Golanské výšiny, ale v kontextu let 2001 až 2008 také způsob, jak překonat rostoucí mezinárodní izolaci (Moubayed 2008: 5). V průběhu celého roku 2008 došlo také ke třem bombovým atentátům v Sýrii, což se odrazilo na zvýšené bezpečnostní spolupráci Turecka a Sýrie. Syrský režim se stával na Ankaře čím dál více závislým. Bašár Asad se dostal do situace, kdy neměl a nemohl mít pojistku, která by zabraňovala Turecku využít své převahy k ovlivňování Sýrie, ale zároveň věděl, že nemá jinou alternativu. Existuje i alternativní vysvětlení, že vztah s Tureckem posiloval pozici Sýrie k Izraeli a zároveň dále diverzifikoval spojení, aby Sýrie nebyla příliš závislá na Íránu. Turecko bylo přijatelnějším partnerem, protože Írán nenabízel Damašku příležitost k naplňování strategických cílů, naopak přílišné provázání vztahů s Teheránem by omezovalo možnosti syrského režimu v zahraniční politice.

Při své návštěvě Damašku v roce 2009 se premiér Erdoğan neúspěšně pokusil získat formální uznání statusu Alexandretty. Jak bylo výše zmíněno, byla to dlouholetá snaha tureckých představitelů, ale ani po pětiletém úsilí Bašár Asad nebyl ochoten udělat tento ústupek, přestože tento problém byl naprosto upozaděn minimálně od roku 2004. Významným krokem bylo společné vojenské cvičení, které se odehrálo v dubnu na turecko-syrské hranici. Přestože se jednalo o malé cvičení, jeho význam byl mnohonásobně větší, protože Turecko v tomto roce zrušilo účast izraelského letectva na vojenském cvičení *Anatolian Eagle* (Schenker 2009). V říjnu tohoto roku došlo k první schůzce turecko-syrské

radu pro strategickou spolupráci. Tato rada si dala za cíl budovat dlouhodobé, strategické partnerství, dále zlepšovat a posilovat vzájemnou spolupráci (Zafar 2012: 155). Tato se sešla i v následujícím roce, a to v prosinci, kdy došlo k podepsání další řady bilaterálních smluv. Vrcholem turecko-syrských vztahů bylo podepsání bezvízového styku, což premiér Erdoğan komentoval jako: „*první krok proměny hospodářské spolupráce v ekonomickou jednotu.*“ (Oktav in Oktav 2011: 79) Naopak ministr zahraničních věcí Davutoğlu vnímal, že turecko-syrské vztahy mají „*společný osud, společnou minulost a společnou budoucnost*“ (Demirtaş 2013: 111). Události arabského jara, ale měly ukázat, že vztahy neměly tak pevné základy, jak by se mohlo zdát.

Závěr

Bakalářská práce zkoumala vztah mezi mírou sekuritizace a povahou vzájemných vztahů Turecka a Sýrie. Konkrétně pak byly zkoumány příčiny sekuritizace a desekuritizace turecké politiky v letech 1990–2010 a implikace růstu a poklesu míry sekuritizace. Tento přístup napomohl ke zpracování procesu proměny turecko-syrských vztahů v uvedeném období. Tato práce zároveň hledala příčiny změny sekuritizace turecké politiky a popsala důsledky těchto změn na vztahu se Sýrií. Provedená analýza poskytla odpověď na výzkumnou otázku, přičemž bylo zjištěno, že s vyšší mírou sekuritizace rostlo napětí mezi státy a naopak se stoupající desekuritizací se zlepšoval charakter vzájemných vztahů. Pocit ohrožení vedl tureckou armádu, tradičního sekuritizačního aktéra v Turecku, k sekuritizaci kurdské otázky, což bylo reflektováno i ve vztazích se Sýrií. V okamžiku, kdy převládl sekuritizační diskurz a armádě nic nebránilo v aplikaci nátlaku, tak prošly turecko-syrské vztahy proměnou. S ukončením syrské podpory PKK, polevením separatistického teroru a desekuritizací turecké politiky vztahy mohly projít kvalitativní změnou. Výrazný impulz pro navázání hlubších vztahů představovala hrozba vyplývající z americké invaze Iráku a růst kurdského nacionalismu v Sýrii. Demontáž armády jako sekuritizačního aktéra turecké politiky umožňovala provádět straně AKP autonomní zahraniční politiku a došlo tak k rozvoji vztahů Turecka se Sýrií. Příčinou sekuritizace v devadesátých letech byly především interní problémy Turecka, které ale měly svou externí dimenzi, nebo byly úspěšně prezentovány jako vnější hrozby. Naproti tomu proces desekuritizace turecké politiky, který taktéž vycházel z domácích faktorů, umožnil AKP provádět zahraniční politiku, jejíž obrys vytvořil Ahmet Davutoğlu. Tato doktrína umožnila rozvíjet partnerství se Sýrií. Vnímání společných hrozeb posilovalo spolupráci, kdy zájmy obou států konvergují. Zřejmý tento trend byl v otázce nezávislosti severního Iráku. Hypotéza tak byla verifikována, protože sekuritizace představovala nezbytnou podmínku konfliktní podoby turecko-syrských vztahů a naopak desekuritizace nezbytně nutnou podmínku pro strategickou spolupráci obou zemí.

Vzhledem k omezenému rozsahu práce nebyl prostor výrazněji zasadit práci do regionálního kontextu. Zde leží potenciál pro další výzkum, a to především v rozšíření počtu zkoumaných států o jeden či dva. Vhodné by bylo vybrat si jako další objekty zkoumání Írán, či Izrael, protože vztahy Turecka a Sýrie jsou do jisté míry analogické k íránsko-tureckým vztahům a naopak vztahy izraelsko-turecké představují antagonický případ ke vztahům Turecka, Sýrie a Íránu. Vhodným předmětem zkoumání by byla otázka, zda sekuritizační

přístup dokáže vysvětlit i změnu ve vztazích obou zkoumaných států po vypuknutí syrské občanské války a zda se formuje nový sekuritizační aktér turecké politiky. Rozhodně by byl legitimní výzkum zkoumající turecko-syrské vztahy z pohledu Sýrie, který by si všímal syrské sekuritizace a syrského vnímání vývoje vztahů.

Pro účely a zaměření práce splnily prameny a literatura svůj účel a poskytly dostatečný vhled a faktografický přehled. Literatura věnující se sekuritizačnímu přístupu taktéž umožnila vhodně aplikovat tento přístup na problematiku turecko-syrských vztahů. Přesto pro důkladnější výzkum by byla potřebná alespoň jedna monografie, která by se věnovala vztahům Turecka a Sýrie.

Limity této práce leží v absenci jasné nosné linie, kolem které by byl vystavěn výzkum turecko-syrských vztah, což zmenšuje vypovídací hodnotu textu, který tak působí příliš obecně. Související problém pak představuje mírně omezená koherence a konzistence textu, což dokládá kombinace chronologických i tematických kapitol. Zároveň se ukázalo, že větší akademický přínos mají tematické kapitoly, které se vyznačují vyšší srozumitelností a lepší ilustrací popisovaných jevů. Celý text měl rezignovat na chronologickou výstavbu textu a profilovat se kolem několika témat. Jak bylo řečeno výše sekuritizační přístup může zachytit vztahy Turecka a Sýrie mezi lety 1990 až 2010, přesto

Prameny a literatura

Prameny

„EU will lose Turkey if it hasn't joined by 2023: Erdogan.“ *Reuters*, 30. 12. 2012 (online).

Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2012/10/30/us-germany-turkey-idUSBRE89T1TG20121030> (20. 4. 2014).

„General framework“ *GAP*. (online). Dostupné z: <http://www.gap.gov.tr/gap-action-plan/southeastern-anatolia-project-action-plan/general-framework> (18. 3. 2014).

„Opposition ambivalent as govt's rallies to solve Kurdish issue.“ *Today's Zaman*, 2. 8. 2009. (online). Dostupné z: <http://www.todayszaman.com/news-182728-opposition-ambivalent-as-govt-rallies-to-solve-kurdish-issue.html> (22. 4. 2014).

„Profile: The PKK.“ *BBC*, 21. 3. 2013 (online). Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-20971100> (18. 4. 2014).

„Statement Made By İsmail Cem, Foreign Minister, On The Special Security Meeting Held Between Turkey And Syria October 20, 1998 (Unofficial Translation)“ *Ministry of Foreign Affairs*, (online). Dostupné z: http://www.mfa.gov.tr/_p_statement-made-by-ismail-cem_-foreign-minister_-on-the-special-security-meeting-held-between-turkey-and-syria_br_october-20_-1998_br__unofficial-translation__p_.en.mfa (30. 4. 2014).

„The Taif Agreement.“ *United Nations*, (online). Dostupné z: [http://www.un.int/wcm/webdav/site/lebanon/shared/documents/Constitution/The%20Taif%20Agreement%20\(English%20Version\)%20.pdf](http://www.un.int/wcm/webdav/site/lebanon/shared/documents/Constitution/The%20Taif%20Agreement%20(English%20Version)%20.pdf) (30. 4. 2014).

„Turkey-Iraq agree security pact.“ *BBC*, 28. 9. 2007. (online). Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7017919.stm (15. 4. 2014).

Ankara Papers. 2003. „Common Issues Affecting Turkey's Relations with Iraq, Iran, and Syria.“ 8 (1): 47–70.

Bolton, John. 2002. „Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction.“ Dostupné z: <http://www.heritage.org/research/lecture/beyond-the-axis-of-evil> (25. 4. 2014).

Hudson, Alexandra. 2012. „EU will lose Turkey if it hasn't joined by 2023: Erdogan.“ 30. 10. 2012 (online). Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2012/10/30/us-germany-turkey-idUSBRE89T1TG20121030> (23. 4. 2014).

Schenker, David. 2009. „Syria and Turkey: Walking Arm in Arm Down the Same Road?“ *Jerusalem Center for Public Affairs*, 1. 12. 2009 (online). Dostupné z: <http://jcpa.org/article/syria-and-turkey-walking-arm-in-arm-down-the-same-road/> (2. 4. 2014).

Literatura

Almuedo, Ana. 2011. „New Turkish Foreign Policy towards the Middle East: Neither so New, Nor so Turkish.“ *EuroMeSCo Paper*.

Altunışık, Meliha, Lenore Martin. 2011. „Making sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP.“ *Turkish Studies* 12 (4): 569–587.

Altunışık, Meliha, Özlem Tür. 2006. „From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relation.“ *Security Dialogue* 37 (2) 229–248.

Altunışık, Meliha. 2004. „Turkey's Middle East Challenges: Towards a New Beginning?“ Pp. 363–379 in İdris Bal (ed.). *Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Era*. Boca Raton: BrownWalker Press.

Altunışık, Meliha. 2009. „Worldviews and Turkish Foreign Policy in the Middle East.“ *New Perspectives on Turkey* 40: 179 – 185.

Altunışık, Meliha. 2010. Turkey's Changing Middle East Policy. UNISCI Discussion papers.

Aras, Bülent, Rabia Karakaya Polat. 2008a. „From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran.“ *Security Dialogue* 39 (5): 495–515.

Aras, Bülent, Rabia Karakaya Polat. 2008b. „Turkey and the Middle East: frontiers of the new geographic imagination.“ *Australian Journal of International Affairs* 61 (4): 471–488.

Aras, Bülent. 2004. *Turkey and the Greater Middle East*. Istanbul: TASAM.

Aydin, Mustafa. 1999. „Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs.“ *Middle Eastern Studies* 35 (4) 152–186.

- Balzacq, Thierry. 2005. „The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context.“ *European Journal of International Relations* 11 (2): 171–201.
- Bilgin, Pinar. 2005. „Turkey’s changing security discourses: The challenge of globalisation.“ *European Journal of Political Research* 44 (1): 175–201.
- Bishku, Michael B. 2012. „Turkish-Syrian Relations: A Checkered History.“ *Middle East Policy* 19 (3) 36–53.
- Bozdağlıoğlu, Yücel. 2003. *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*. New York: Routledge.
- Brown, Cameron. 2007. „Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003.“ *Turkish Studies* 8 (1): 85–119.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde. 2005. *Bezpečnost nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.
- Çancı, Haldun, Şevket Serkan Şen. 2011. „The Gulf War and Turkey: Regional Changes and Their Domestic Effects (1991–2003).“ *International Journal on World Peace* 28 (1): 41–65.
- Celep, Ödül. 2012. „The Political Causes of Party Closures in Turkey.“ *Parliamentary affairs* 1–20.
- Cizre, Ümit. 2003. „Demythologizing the National Security Concept: The Case of Turkey.“ *Middle East Journal* 57 (2): 213–229.
- Cook, Steven Arthur. 2007. *Rulling but not Governing: The Military and Political Development in Egypt, Algeria, and Turkey*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Čejka, Marek. 2013. *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Barrister&Principal.
- Danforth, Nicolas. 2008. „Ideology and Pragmatism in Turkish Foreign Policy.“ *Turkish Policy* 7 (3): 84–95.
- Davutoğlu, Ahmet. 2008. „Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007.“ *Insight Turkey* 10 (1): 77–96.

Demirtaş, Birgül. 2013. „Turkish-Syrian Relations: From Friend „Esad“ to Enemy „Esed.““ *Middle East Policy* 20 (1): 111–119.

Edwards, Beverly Milton, Peter Hinchcliffe. 2008. *Conflicts in the Middle East since 1945*. London: Routledge.

Feroz, Ahmad. 1993. *The Making of Modern Turkey*. London: Routledge.

Ghadbian, Najib. 2001. „The New Asad: Dynamics of Continuity and Change in Syria.“ *Middle East Journal* 55 (4): 624-641.

Gombár, Eduard. 2001. *Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Grigoriadis, Ioannis. 2010. „The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy“ *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*. Pp: 1-12

Grunstein, Judah. 2008. „Turkey’s Foreign Policy Framework.“ *World Politics Review*.

Gümüşçü, Şebnem. 2008. „Economic Liberalization, Devout Bourgeoisie, and Change in Political Islam: Comparing Turkey and Egypt.“ *EUI Working Papers*.

Gunter, Michael. 1998. „Turkey and Iran Face of Kurdistan.“ *The Middle East Quarterly*. 5 (1): 33–40

Gunter, Michael. 2007. „Armenian Terrorism: A reappraisal.“ *Journal of Conflict Studies* 27(2): 109–128.

Hale, William. 1992. „Turkey, the Middle East and the Gulf Crisis.“ *International Affairs* 68 (2): 679–692.

Hale, William. 2013. *Turkish Foreign Policy since 1774*. London: Routledge.

Halle, William. 2005. „Christian Democracy and the AKP: Parallels and Contrasts.“ *Turkish Studies*. 6 (2): 293-310

Hemmer, Christopher. 2003. „Syria under Bashar al-Asad: Clingign to his roots.“ Pp. 221–246 in Barry R. Schneider, Jerrold M. Post (eds.). *Know Thy Enemy Profiles of Adversary Leaders and Their Strategic Cultures*. Alabama: USAF Countreproliferation Center.

- Hinnebusch, Raymond. 2008. „Modern Syrian Politics.“ *History Compass* 6 (1): 263–285.
- Hinnebusch, Raymond. 2009. „Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad.“ *Ortadoğu Etütleri* 1 (1): 7-26.
- Idrees, Mohammed. 2011. „Turkey and Iran Rivalry on Syria.“ *Turkish Journal of International Relations* 10 (2-3): 87-99.
- Inbar, Efraim. 2001. „Regional Implications of the Israeli-Turkish Strategic Partnership.“ *Middle East Review of International Affairs* 5 (2): 48–65.
- Introvigne, Massimo. 2003. *Hamás: Islámský terorismus ve Svaté zemi*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad.
- Jenkins, Gareth. 2009. „Between Fact and Fantasy: Turkey’s Ergenekon Investigation.“ *Central Asia-Caucasus Institut&Silk Road Studies Program*.
- Jenkins, Gareth. 2012. „Occasional Allies, Enduring Rivals: Turkey’s Relations with Iran.“ *Central Asia-Caucasus Institut&Silk Road Studies Program*.
- Jung, Dietrich, Wolfgango Piccoli. 2000. „The Turkish-Israeli Alignment: Paranoi or Pragmatism?“ *Security Dialogue* 30 (1): 91–104.
- Kanat, Kılıç Buğra. 2012. „Continuity of Change in Turkish Foreign Policy under the JDP Government: The Cases of Bilateral Relations with Israel and Syria.“ *Arab Studies Quarterly* 34 (4): 230–249.
- Kayalı, Hasan. 1997. *Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire 1908–1918*. London: University of California Press.
- Kepel, Gilles. 2002. *Jihad: The Trail of Political Islam*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kepel, Gilles. 2006. *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinium.
- Kushner, David. 1999. „Turkish-Syrian Relations: An Update“ Pp. 228–243 in Moshe Ma’oz, Joseph Ginat, Onn Winckler (eds.). *Modern Syria: from Ottoman rule to pivotal role in the Middle East*. Portland: Sussex Academic Press.

- Laçiner., Sedat. 2003. „Özalism (Neo-Ottomanism): An Alternative in Turkish Foreign Policy.“ *Journal of Administrative Sciences*. 1 (1–2): 161–201.
- Lawson, Fred. 2012. „The Beginning of a Beautiful Friendship.“ Pp. 169–194 in Fred Lawson (ed.). *Demystifying Syria*. London: The London Middle East Institute.
- Lesch, Ann Mosely. 1991. „Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan, and the Palestinians.“ *Middle East Journal* 45 (1): 30–50.
- Lesch, David. 2005. *The New Lion of Damascus: Bashar Al-Asad and Modern Syria*. London: Yale Univesity Press.
- Mahfudh, Ageel. 2012. „Syria and Turkey: a turning point or a historici bet.“ *Arab Center for Research and Policy Studies*. Pp: 1–85
- Malanczuk, Peter. 1991. „The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War.“ *European Journal of International Law* 2 (1): 114–132.
- Martin, Lenore. 2000. „Turkey’s National Security in the Middle East.“ *Turkish Studies* 1 (1): 83–116.
- Moubayed, Sami. 2008. „Turkish-Syrian Relations: The Erdoğan Legacy.“ *Foundation for Political, Economic, and Social Research*.
- Muslih, Muhammad. 1998. „Asad’s foreign policy strategy.“ *Critical Middle Eastern Studies*. 7 (12): 57–75
- Oktav, Özden Zeynep. 2011. „Regionalism or Shift of Axis? Turkish-Syrian-Iranian Relations.“ Pp. 75–95 in ,Ozden Oktav Zeynep (ed.). *Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Olson, Robert. 1997. „Turkey-Syria relations since the Gulf War: Kurds and Water.“ *Middle East Policy* 5 (2): 168–193.
- Polat, Rabia Karakaya. 2007. „Od sekuritizace k desekuritizaci.“ Pp. 109–129 in Lucie Tunkrová, Pavel Šaradín (eds.). *Turecko a Evropská Unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Polat, Rabia Karakaya. 2009. „The 2007 Parliamentary Elections in Turkey: Between Securitisation and desecuritisation.“ *Parliamentary Affairs* 62 (1): 129–148.
- Polat, Rabia Karakaya. 2008. „The Kurdish Issue: Can AK Party Escape Securitization?“ *Insight Turkey* 10 (3): 75–86.
- Ponížilová, Markéta. 2011. „Sýrie.“ Pp. 105–117 in Michaela Ježová, Helena Burgrová (eds.). *Současný Blízký východ*. Brno: Barrister&Principal.
- Ro'i, Yaacov. 1974. *From Encroachment to Involvement. A documentary Study of Soviet Policy in the Middle East, 1945-1973*. New York: Halsted Press.
- Robins, Philip. 2002. „The Foreign Policy of Turkey.“ Pp. 311–333 in Raymond Hinnebusch, Anoushiravan Ehteshami (eds.). *The Foreign Policies of Middle East States*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Robins, Philip. 2003. „Confusion at Home, Confusion Abroad: Turkey between Copenhagen and Iraq.“ *International Affairs* 79 (3): 547–566.
- Rubin, Barry. 2007. *The Truth about Syria*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sakallıoğlu, Ümit Cizre. 1997. „The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy.“ *Comparative politics* 29 (2): 151–166.
- Salloukh, Bassel. 2012. „Demystifying Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad.“ Pp. 147–168 in Fred Lawson (ed.). *Demystifying Syria*. London: The London Middle East Institute.
- Sayari, Sabri. 1992. „Turkey: The Changing European Security Environment and the Gulf Crisis.“ *Middle East Journal* 46 (1): 9–21.
- Sayari, Sabri. 1997. „Turkey and the Middle East in the 1990s.“ *Journal of Palestine Studies* 26 (3): 44–55.
- Seale, Patrick. 1990. *Asad of Syria: The Struggle for the Middle East*. Berkeley: University of California Press.

Seale, Patrick. 1997. „Syria.“ Pp. 49–76 in Yezid Sayigh, Avi Shlaim (eds.). *The Cold War and the Middle East*. New York: Oxford University Press.

Schleifer, Yigal. 2007. „Turkish Military Presses for Offensive Against Militant Bases in Iraq.“ *Eurasianet.org*.

Sözen, Ahmet. 2010. „A Paradigma Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges.“ *Turkish Studies* 11 (1): 103–123.

Tejel, Jourdi. 2009. *Syria's Kurds: History, Politics and Society*. New York: Routledge.

Thim, Michael. 2011. „Turecká zahraniční politika a volby 2011: politika (ne)nulových problémů?“ *Asosiace pro Mezinárodní otázky*.

Tocci, Natalia, Joshua Walker. 2012. „From Confrontation to Engagement: Turkey and the Middle East.“ Pp. 35–60 in Ronald Linden et al. (eds.). *Turkey and Its Neighbors: Foreign Relations in Transition*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Ulosoy, Kivanç. 2010. „The „Democratic Opening“ in Turkey : A Historical/Comparative Perspective.“ *Insight Turkey* 12 (2): 71–90.

Walker, Joshua. 2007. „Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine.“ *Insight Turkey* 9 (3): 32–47.

Williams, Michael. 2003. „Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics.“ *International Studies Quarterly* 47 (4): 511–531.

Yavuz, Hakan. 1997. „Turkish-Israeli Relations Through the Lens of the Turkish Identity Debate.“ *Journal of Palestine Studies* 27 (1): 22–37.

Yılmaz, İhnsan. 2013. „Beyond Post-Islamism: The Transformation of Turkish Islamism to Non-Islamism.“ Pp. 67–81 in Greg Barton, Paul Weller, İhnsan Yılmaz (eds.). *The Muslim World and Politics in Transition*. London: Bloomsbury Publishing.

Zafar, Shaista Shaheen. 2012. „Turkey's „Zero Problems with Neighbours“ Foreign Policy; Relations with Syria.“ *Journal of European Studies* 28 (1): 143–158.

Ziadeh, Radwan. 2011. *Power and Policy in Syria: Intelligence Services, Foreign Relations and democracy in the Modern Middle East*. London: I. B. Tauris.

Zisser, Eyal. 2007. *Commanding Syria: Bashar al-Asad and the First Years in Power*. London: I. B. Tauris.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce jsou vztahy Turecké republiky a Syrské arabské republiky v letech 1990-2010. Práce používá sekuritizační přístup a analyzuje vliv sekuritizace a desekuritizace na turecko-syrské vztahy. Práce hledá vztah mezi sekuritizací turecké politiky a vztahy obou zemí. Práce vysvětluje postavení armády v Turecku a její vliv na utváření politiky. Sekundárním zájmem této práce je poskytnout vhled do nové zahraniční doktríny Turecka.

Klíčová slova: Turecko, Sýrie, turecká zahraniční politika, Armáda, Sekuritizace.

Abstract

Subject of this thesis are relations of the Republic of Turkey and the Syrian Arab Republic in years 1990-2010. Thesis use securitization approach and analyses influence of desecuritization and desecuritizaion on turkish-syrian realtions. Thesis search for link between securitization of turkish politics and relations of both countries. Thesis explains the role of the turkish Army and its influence on policy manking. Secondary aim of this thesis is to offer insight to the new foreign policy of Turkey.

Key words: Turkey, Syria, Turkish Foreign Policy, Army, Securitization.